

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Tereza Kubíčková

**Okolnosti vylučující protiprávnost v českém a irském
trestním právu**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 3. 11. 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně citovány a uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Peru dne 15. 10. 2016

Tereza Kubíčková

Poděkování

Ráda bych především poděkovala JUDr. Rudolfovi Vokounovi, CSc., za ochotu vést mou diplomovou práci, trpělivý přístup a za cenné rady, které mi při psaní této práce poskytl. A dále bych také ráda poděkovala svým rodičům za jejich podporu v průběhu psaní této práce a celého studia.

Obsah

Úvod.....	1
1 Světové právní kultury a prameny práva.....	3
1.2 Kontinentální právní systém a prameny práva v České republice	3
1.2.1 Kontinentální právní systém.....	3
1.2.2 Prameny práva v České republice.....	5
1.3 Angloamerický právní systém a prameny práva v Irské republice	7
1.3.1 Angloamerický právní systém s důrazem na právo anglické.....	7
1.3.2 Prameny práva v Irské republice.....	9
2 Pojem okolností vylučujících protiprávnost a jejich obecné postavení v systému trestní odpovědnosti	12
2.1 Pojem trestného činu a okolností vylučujících protiprávnost v českém trestním právu.....	12
2.2 Pojem trestného činu a okolností vylučujících protiprávnost.....	15
3 Krajiné nouze v českém trestním právu	18
3.1 Obecně ke krajiné nouzi.....	18
3.2 Jednotlivé předpoklady ospravedlnující jednání v krajiné nouzi	19
3.2.1 Nebezpečí	19
3.2.2 Požadavek subsidiarity	20
3.2.3 Podmínka proporcionality	20
3.2.4 Absence povinnosti nebezpečí snášet	22
3.3 Excesy a polehčující okolnosti	22
4 Krajiné nouze v irském trestním právu.....	24
4.1 Obecně ke krajiné nouzi.....	24
4.2 Významné případy v oblasti krajiné nouze	24
4.2.1 R v Dudley and Stephens	24

4.2.2	Re A (Children)	26
4.2.3	Další významné případy.....	27
4.2.4	Dílčí shrnutí	29
5	Nutná obrana v českém trestním právu	31
5.1	Obecně k nutné obraně.....	31
5.2	Předpoklady ospravedlňující jednání v nutné obraně	32
5.2.1	Chráněný zájem	32
5.2.2	Útok	33
5.2.3	Přiměřenost obrany	35
5.3	Excesy a polehčující okolnosti	38
6	Nutná obrana v irském trestním právu.....	42
6.1	Obecně k nutné obraně.....	42
6.2	Předpoklady ospravedlňující jednání v nutné obraně a případy vylučující možnost jednání v nutné obraně	43
6.2.1	Síla	44
6.2.2	Množství a stupeň užití síly.....	45
6.2.3	Chráněné zájmy	46
6.2.4	Užití nutné obrany proti nutné obraně	46
6.2.5	Nutná obrana versus pomsta	46
6.2.6	Možnost útěku	47
6.2.7	Příprava v očekávání útoku	47
6.3	Excesivní užití síly	48
6.4	Kontroverzní případy.....	49
6.5	Obrana obydlí	50
6.6	Dílčí shrnutí.....	51

7	Další okolnosti vylučující protiprávnost v českém trestním zákoně uvedené i neuvedené.....	53
7.1	Svolení poškozeného.....	53
7.2	Přípustné riziko	55
7.3	Oprávněné použití zbraně	56
7.4	Okolnosti vylučující protiprávnost v zákoně neuvedené	58
7.4.1	Výkon práva a plnění povinností.....	58
7.4.2	Výkon povolání a jiné dovolené činnosti.....	59
7.4.3	Beztrestnost agenta	60
8	Další možnosti obrany v irském trestním právu.....	61
8.1	Provokace	61
8.2	Nátlak	63
8.3	Navedení.....	64
8.4	Reflex.....	66
8.5	Duševní porucha	67
8.6	Intoxikace	69
8.7	Dílčí shrnutí.....	69
	Závěr	71
	Seznam použitých zdrojů	73
	Abstrakt.....	80
	Abstract.....	81
	Klíčová slova	82
	Keywords.....	82

Úvod

Rozmanitost lidského života přináší situace, kdy by bylo nepřiměřeně tvrdé či dokonce lidsky nespravedlivé trestněprávně postihovat jedince za jednání, které jinak, po formální stránce, naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu. Z toho důvodu jsou součástí trestněprávní nauky a trestních zákonů tzv. okolnosti vylučující protiprávnost. Tyto okolnosti zjednodušeně řečeno způsobují, že jednání, které by za jiných okolností bylo protiprávní, protiprávní není, jelikož jsou zde právě takové konkrétní skutečnosti, které dané jednání ospravedlňují či je dokonce činí prospěšným či dokonce žádoucím.

Hlavním motivem pro výběr tématu okolností vylučujících protiprávnost byl nejen můj zájem a nadšení pro trestní právo, ale také roční zahraniční studijní pobyt na University College Dublin v Irsku, kde jsem z tohoto oboru absolvovala několik kurzů. Jedním z nich byl kurz Criminal Offences and Defences vedený profesorem Paulem Anthony McDermottem. Ten je považován za jednoho z nejlepších irských advokátů a v současné době působí také jako soudce Nejvyššího soudu Irské republiky. Jedná se o jednosemestrální kurz, jehož převážnou část tvoří právě tzv. *criminal defences*. Obsahem kurzu byl výklad týkající se celé řady institutů, které buď irské trestní právo přímo řadí pod okolnosti vylučující protiprávnost, nebo s nimi velmi úzce souvisí. Každý z daných institutů byl rozebrán na praktických příkladech. Výklad tedy považuji za velmi zajímavý a přínosný a strukturu kurzu také využívám v této práci jako výchozí bod pro pojednání o okolnostech vylučujících protiprávnost v irském právu. Důvodem je především značná nepřehlednost, která v této oblasti irského trestního práva převládá.

Oproti tomu český trestní zákoník¹ výslovně vyjmenovává pět nejvýznamnějších okolností vylučujících protiprávnost. Tento výčet není taxativní, jelikož v teorii i praxi trestního práva se uznávají ještě další okolnosti, které s ohledem na jejich povahu není třeba výslovně upravovat trestním zákonem. Převážně se tyto okolnosti opírají o mimotrestní zákony, které dovolují nebo dokonce příkazují jednat určitým způsobem. Takový čin pak nemůže být nebezpečný pro společnost, tedy nemůže se jednat ani o čin protiprávní. Tyto

¹ Tj. zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále v textu jen jako „TZ“ nebo „trestní zákoník“). Pokud v textu práce užívám pojem „trestní zákon“, mám tím na mysli obecně předpisy obsahující trestněprávní úpravu.

další okolnosti vylučující protiprávnost bývají nejčastěji zmiňovány v souvislosti s lékařskými zákroky a poskytováním informovaných souhlasů či v oblasti sportu a je tedy obtížnější představit si jejich rozsáhlejší využití v praxi.

Jelikož české a irské trestní právo funguje v rámci odlišných právních systémů, tak ani jednotlivé instituty okolností vylučujících protiprávnost nemohou vycházet ze stejných principů a teoretických základů. Tím se stává komparace daného tématu obtížnější. Proto se v rámci této práce zaměřuji zejména na to a poskytuji přehled o tom, jak tyto instituty jednotlivé právní řády pojmají, jaký mají význam a kde se alespoň mírně přibližují.

Pro přehlednost je práce rozdělena do osmi hlavních částí. Úvodní část je věnována právě odlišným typům právních kultur a rozdílnostem v jejich fungování se zaměřením na jednotlivé prameny práva v České a Irské republice. V druhé části jsou nastíněny znaky trestného činu a rozebrán pojem okolností vylučujících protiprávnost. Třetí až šestá část je jádrem celé práce a je věnována institutům krajní nouze a nutné obrany jako institutů nejvýznamnějších, které nalezneme v obou právních úpravách. Sedmá část se potom zabývá dalšími okolnostmi vylučujícími protiprávnost v českém trestním zákoně uvedenými i neuvedenými. Osmá část je věnována okolnostem, které se v irském trestním právu okolnostem vylučujícím protiprávnost významně přibližují, i když ne vždy jde o úplné vyloučení protiprávnosti.

Práce vychází ze současného stavu právní úpravy, přičemž jednotlivé instituty jsou děleny dle struktury českého trestního zákoníku. Otázky vzniku a vývoje těchto institutů jsou vědomě ponechány stranou, jelikož by přesahovaly rozsah této práce. V rámci své práce bych se chtěla zaměřit zejména na krajní nouzi a nutnou obranu jako nejobecnější okolnosti vylučující protiprávnost.

1 Světové právní kultury a prameny práva

1.1 Typy právní kultury

Právo je po tisíciletí součástí společenského života na celém světě. Každý stát má své prameny práva, právní pravidla, instituty a právnické profese. To vede k obrovské rozmanitosti práva a není možné získat úplnou znalost všech světových právních řádů. Je však možné orientovat se v základních rysech jednotlivých právních kultur. Studium právních kultur a jejich vzájemným srovnáním se zabývá obor, který se nazývá srovnávací pravověda nebo také právní komparatistika. V tomto oboru hraje významnou roli Mezinárodní akademie srovnávacího práva (Académie Internationale de Droit Comparé), která byla založena v roce 1924 a sdružuje právní komparatisty z celého světa. Jedním z významných osobností právní komparatistiky byl v Československu například Viktor Knapp. Pojem právní kultura představuje nejvyšší úroveň rozdělení, na níž rozlišujeme mezi různými typy práva. Je součástí kultury lidské a odvíjí se od vyspělosti lidské civilizace. Míru vyspělosti právní lze posuzovat dle různých hledisek, ale jde především o způsob tvorby, interpretace a aplikace právních norem. Důležité jsou také společné historické, politické a náboženské rysy, a tedy i rozdíly v pojetí legality.² Na základě těchto kritérií rozlišujeme několik typů právních kultur, z nichž nejvýznamnější je právě kontinentální a angloamerický právní systém, dalšími jsou například hindská a islámská právní kultura. Každá právní kultura představuje velký právní systém, který zahrnuje celou řadu jednotlivých právních řádů.³

1.2 Kontinentální právní systém a prameny práva v České republice

1.2.1 Kontinentální právní systém

Kontinentální právní systém historicky navazuje na právo starého Říma, avšak během tisíciletí došlo k podstatnému vývoji a jeho dnešní podobu bychom mohli datovat na přelom 18. a 19. století, kdy z Francouzské revoluce vzešel jeden z hlavních principů, na kterém je kontinentální systém založen, a tím je důsledné oddělení zákonodárné a soudní moci. Tento

² Tím je myšlena koncepce právního státu a doktríny *rule of law*.

³ HARVÁNEK, J., BRZOBOHATÁ, K., HLOUCH, L., MACHALOVÁ, T., POLČÁK, R., ŠKOP, M., URBANOVÁ, M., VEČEŘA, M. *Právní teorie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-458-9, str. 399.

systém nenajdeme jen v kontinentální Evropě, ale také například v modifikované podobě i v Latinské Americe, části Afriky a v některých zemích Blízkého východu. U kontinentálního systému rozlišujeme několik subsystémů jako románsko-germánský okruh, do něhož můžeme zařadit právní řád České republiky, dále okruh skandinávský, východoevropský, balkánský a okruh bývalých koloniálních zemí.⁴ Kontinentální systém se zejména vyznačuje důrazem na právo psané. „*V oblasti právo tvorby dominují v Evropě zastupitelské orgány, jímž jejich vysoká legitimita dává v mnoha směrech i výsadní postavení. Z toho se pak odvíjí koncepce absolutní závaznosti dominantních pramenů práva, jimiž jsou normativní právní akty, případně pak ještě normativní smlouvy. Výsadní pozici zákonodárných orgánů a jimi vydávaných normativních právních aktů podpořil nejen politický vývoj ale též právní doktrína. V devatenáctém a na počátku dvacátého století se tak v Evropě setkáváme s pozitivistickými či formalistickými koncepcemi práva založenými na absolutní platnosti právních norem vytvořených státem ve formě zákonů. Vznikají tak nejen psané ústavy (jež měly původně fixovat omezení moci panovníka), ale koncem 19. století i gigantické kodifikace, a to především v oblasti soukromého práva (příkladem mohou být vedle průkopnického Code Civil též civilní kodexy ABGB či BGB).*“⁵ Obecně tedy můžeme říci, že hlavním pramenem práva v kontinentálním systému je zákon, jenž má obecnou povahu a pokrývá celou řadu případů. Soudy v kontinentálním právním systému právo nevytvářejí, nýbrž pouze aplikují závazné právní předpisy k řešení konkrétního případu. Soudní rozhodnutí tedy zavazují pouze subjekty daného řízení a nevytvářejí obecné závazné pravidlo. Výjimkou je pouze role ústavních soudů, které mohou působit v roli negativního zákonodárce. Toto pojetí je však v poslední době poměrně relativizováno, zejména vzhledem ke složitosti určitých právních otázek a limitům legislativy, tudíž soudní rozhodnutí⁶ hrají významnou roli a mohou působit také jako pramen práva. Dalším typickým znakem kontinentálního právního systému je odlišení veřejného a soukromého práva, založené na tom, zda se v právním vztahu uplatňuje

⁴ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 6. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-454-1, str. 106.

⁵ HARVÁNEK, J., BRZOBOHATÁ, K., HLOUCH, L., MACHALOVÁ, T., POLČÁK, R., ŠKOP, M., URBANOVÁ, M., VEČEŘA, M. *Právní teorie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-458-9, str. 402.

⁶ Označovány jako judikatura.

ingerence státní moci či nikoliv a na tom, zda je vztah založen na rovnocenném postavení subjektů či na vztahu nadřízenosti a podřízenosti.⁷

1.2.2 Prameny práva v České republice

Právní řád České republiky můžeme zařadit do kontinentálního systému právní kultury. Právním řádem se rozumí systém pramenů práva platný na určitém území nebo v rámci mezinárodního společenství. V České republice je právní řád tvořen zákony a dalšími právními předpisy, ratifikovanými a vyhlášenými mezinárodními smlouvami, k nimž dal souhlas Parlament ČR,⁸ a nálezy Ústavního soudu, které zrušily určitý zákon, jiný právní předpis nebo jejich jednotlivá ustanovení⁹. Systém pramenů práva je uspořádán dle principu právní síly, přičemž nejvyšší právní sílu má ústava, resp. ústavní zákony. Normativní akt nižšího stupně právní síly nesmí odporovat normativnímu aktu vyššího stupně právní síly.¹⁰ Dle teorie je možné ústavy rozdělit na ústavy monolegální, kde je ústava tvořena jediným dokumentem, a ústavy polylegální, kde je ústava tvořena několika ústavními dokumenty. Mezi ústavy polylegální se řadí i Ústava ČR, kdy ústavodárce označil souhrn ústavních dokumentů jako ústavní pořádek.¹¹

Právní předpisy jsou přijímány zákonodárnými sbory na základě zákonného zmocnění orgány moci výkonné a orgány územní samosprávy. Rozlišujeme právní předpisy originární (původní) povahy, mezi něž patří zákony, zákonná opatření Senátu, dekrety prezidenta republiky ČSR přijaté v době nesvobody (1940 -1945) a ratifikované jako zákony v roce 1946 a jako předpisy podzákonné také obecně závazné vyhlášky v samostatné působnosti obcí a krajů. Mezi právní předpisy derivativní (odvozené) povahy řadíme nařízení vlády, rozhodnutí prezidenta republiky normativní povahy (např. o amnestii), právní předpisy

⁷ Viz usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 23. 6. 1995, sp. zn. II. ÚS 86/95.: „*Za právo veřejné považuje Ústavní soud tu oblast práva, v níž jsou vztahy založené na nerovnosti zúčastněných subjektů, k soukromému právu patří vztahy založené na rovnosti. Veřejná moc je taková, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů. Subjekt, o jehož právech a povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není v rovném postavení s tímto orgánem a obsah rozhodnutí orgánu není dán na vůli subjektu. Hranice veřejné moci končí tam, kde začíná moc soukromá. Ústavní soud proto není povolán přezkoumávat taková rozhodnutí, opatření nebo jiné zásahy orgánu, jehož oprávnění takto rozhodovat, činit opatření nebo zasahovat do práv osob může vzniknout jen s přivolením povinného.*“

⁸ Srov. čl. 10 úst. zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁹ Srov. čl. 87 odst. 1 písm. a), b) úst. zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰ HANUŠ, L. *K materiální derogaci (interpretačním derogačním pravidlům)*. Právní rozhledy. 2005, str. 898.

¹¹ Srov. čl. 112 úst. zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

ministerstev a jiných správních úřadů a nařízení krajských a obecních rad v přenesené působnosti. Tyto předpisy musí být vydávány pouze na základě zákona a v jeho mezích, v rozsahu zákonného zmocnění, tzv. secundum et intra legem. Sekundární předpisy můžeme tedy v ČR rozdělit do dvou skupin, právní předpisy vlády a hlavy státu přijímané bezprostředně podle Ústavy a právní předpisy ministerstev a jiných správních úřadů v rámci přenesené působnosti, přijímané na základě výslovného zákonného zmocnění.¹²

Mezinárodní smlouvy jsou pramenem zejména práva mezinárodního, avšak na základě vnitrostátní úpravy se mohou bezprostředně použít vůči vnitrostátním subjektům práva. Součástí právního pořádku České republiky jsou všechny vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána. Stanoví-li mezinárodní smlouvy něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.¹³ Před její ratifikací může soulad smlouvy s ústavním pořádkem posoudit Ústavní soud v rámci tzv. předběžné kontroly ústavnosti.¹⁴ Do 1. 6. 2002¹⁵ měly výsadní postavení mezinárodní smlouvy o lidských právech a svobodách jako zvláštní pramen práva. Při své rozhodovací činnosti jimi byl vázán i Ústavní soud a k jejich schválení bylo třeba třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů. Vztahoval se na ně tedy stejný režim jako u ústavních zákonů. V současné době nejsou mezinárodní smlouvy o lidských právech a svobodách odlišeny od ostatních mezinárodních smluv, avšak Ústavní soud zdůraznil jejich význam jako referenční kritérium ve sporných otázkách ochrany lidských práv.¹⁶ Novou kategorií smluv, na niž se vztahuje režim schvalování jako u ústavních zákonů, jsou mezinárodní smlouvy, jimiž mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci. Takové mezinárodní smlouvy mohou být také ve smyslu zvláštního ústavního zákona schvalovány též v referendu, avšak i na tyto

¹² GERLOCH, A. *Teorie práva*. 6. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-454-1., str. 78-80.

¹³ Srov. čl. 10 úst. zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴ Srov. čl. 87 odst. 2 úst. zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ Ústavní zákon č. 395/2001 Sb., kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01 (nález č. 403/2002 Sb.).

mezinárodní smlouvy se vztahuje předběžná kontrola ústavnosti ze strany Ústavního soudu.¹⁷

Mezi další pramen práva můžeme řadit tzv. zrušovací nálezy Ústavního soudu¹⁸ jako speciálního soudního orgánu ochrany ústavnosti, avšak tato rozhodnutí nelze ztotožňovat s precedenty.¹⁹ Ústavní soud může například rušit zákony a jiné právní předpisy nebo pozastavovat jejich účinnost. Jedná se o abstraktní kontrolu ústavnosti, kdy tato rozhodnutí jsou považována za obecně závazný normativní právní akt *sui generis* a mají povahu pramene práva. Na druhou stranu je však také možné, aby individuální rozhodnutí byla posuzována z hlediska ústavnosti. V takovém případě by šlo o konkrétní kontrolu ústavnosti a tato rozhodnutí by byla považována za individuální právní akt. V České republice mají nálezy Ústavního soudu ČR v rámci abstraktní kontroly ústavnosti stejnou právní sílu jako zákony a jsou obecně závazné.²⁰

V neposlední řadě řadíme mezi prameny práva v České republice také prameny evropského práva na základě Smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii, přičemž velká část unijního práva je implementována do právních předpisů ČR.²¹

1.3 Angloamerický právní systém a prameny práva v Irské republice

1.3.1 Angloamerický právní systém s důrazem na právo anglické

Angloamerický právní systém je systém podstatně mladší a jeho základem je právo anglické. Mezníkem pro vznik tohoto právního systému se stal rok 1066, kdy zemi dobyl později zvaný Vilém Dobyvatel a kdy končí anglosaské období a začíná období anglického feudálního státu a práva. Po roce 1066 je zavedena jednotná právní soustava v celé zemi a začínají se formulovat základní zásady tzv. obecného práva (*common law*).²² Rozsah

¹⁷ Srov. čl. 10a a čl. 39 odst. 4 úst. zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸ Typ rozhodnutí, kterým Ústavní soud rozhoduje ve věci samé.

¹⁹ Soudní rozhodnutí, které je prvním řešením daného případu, dosud právem neupraveného. Je uznáván jako formálně závazný pramen práva v angloamerickém typu právní kultury, viz dále.

²⁰ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-030-0., str. 75-78.

²¹ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 6. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-454-1., str. 82.

²² HUNGR, P. *Srovnávací právo: právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008. Právo. ISBN 978-80-87071-57-1., str. 19.

pravomoci common law soudů byl dán tzv. writy, příkazy na řešení určitého typu sporů. V 15. století však narůstá potřeba řešení sporů, pro něž writy neexistují, a vznikají tak kancléřské soudy, které vydávají rozsudky založené na spravedlivé úvaze (*equity*) a nikoli na precedentech nebo zvycích.²³

Dnes se jedná o velmi rozšířený právní systém, se kterým se setkáváme ve Velké Británii, USA, Kanadě, Austrálii, na Novém Zélandu a v dalších státech. Avšak stejně jako u evropské právní kultury není tento systém zcela jednotný. Přetrvávající vliv britského práva můžeme sledovat zejména ve svazku zemí bývalých britských kolonií, Commonwealthu.²⁴ Komunikace mezi právními řádů členských států dosahuje takové intenzity, že anglické soudy mohou vycházet například z kanadských či australských precedenčních rozhodnutí.²⁵ Samotný pojem common law může mít mnoho významů. V nejširším slova smyslu se jedná o samotné označení angloamerického právního systému, v užším slova smyslu se jedná o tzv. obecné právo, tvořené soudními precedenty a obyčejovým právem ve Velké Británii. A v nejužším smyslu se jedná o jeden ze dvou systémů soudcovského práva ve Velké Británii, kdy druhým z nich je rozhodování na základě ekvity.

Jestliže považujeme kontinentální právo za právo pozitivistické, tak o právu angloamerickém lze prohlásit, že je pragmatické. Pro pragmatismus je typické, že nepřijímá objektivní a všeobecně platné závěry, ale snaží se o rozumné vyřešení konkrétní právní otázky. Množina takových řešení dává dohromady právní řád. Právo v tomto pojetí se tedy nevyznačuje totální stabilitou, objektivitou ani právní jistotou.²⁶

Angloamerický právní systém se především vyznačuje mnohostí pramenů práva. Vedle práva psaného (*statute law, legislation*) tvořeného zákony a jinými právními předpisy hrají ústřední

²³ HUNGR, P. *Srovnávací právo: právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008. Právo. ISBN 978-80-87071-57-1., str. 19.

²⁴ Jedná se o sdružení 53 států, z nichž všechny až na Mosambik dříve patřily pod britské impérium.

²⁵ KUBŮ, L., HUNGR, P., OSINA, P. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-637-2., str. 191

²⁶ HARVÁNEK, J., BRZOBOHATÁ, K., HLOUCH, L., MACHALOVÁ, T., POLČÁK, R., ŠKOP, M., URBANOVÁ, M., VEČEŘA, M. *Právní teorie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-458-9, str. 404.

roli také soudní precedenty (*case law, judge made law*). Ve Velké Británii se mezi prameny práva pak řadí i právní obyčej a právní literatura.²⁷

„Výsadní postavení soudce v oblasti právo tvorby i aplikace práva je omezeno pravidlem rule of law (v Evropě jí odpovídá koncepce právního státu). Jedná se o relativně složitou doktrínu s mnoha efekty, kterou bychom mohli ve vztahu k soudům shrnout asi jako absolutní respekt k objektivnímu právu. Ve státech angloamerické právní kultury se tak sice nesetkáme s doktrínou absolutní závaznosti jednotlivých pramenů práva, jedinou výjimku však tvoří právě norma rule of law. Ta představuje jakýsi absolutně závazný imperativ nepřekročitelnosti rámce práva a nejzávažněji působí právě na soudce.“²⁸

Pro angloamerický právní systém je typická absence dělby práva na právo soukromé a právo veřejné a jeho třídění na jednotlivá právní odvětví, jak je obvyklé v právu kontinentálním.²⁹ Mezi tradiční odvětví patří *law of property* (odpovídá pojmu „věcná práva“), *land law* (upravuje právní režim půdy), *contract law* (smluvní právo), *tort law* (upravuje odpovědnost za deliktní škodu), *criminal law* (trestní právo) a další. Odlišná je zde také právní terminologie a právní instituce.

Obecně lze označit angloamerický právní systém za systém poměrně flexibilní a adaptabilní s méně formálním charakterem. Na druhou stranu se jedná o úpravu poměrně roztržštěnou, nejednotnou a s nižší mírou právní jistoty, která klade vyšší nároky na právní vědomosti a argumentační schopnosti subjektů při aplikaci práva.³⁰

1.3.2 Prameny práva v Irské republice

Dějiny Irska jako svobodného samostatného státu sahají teprve do nedávné minulosti. V letech 1801 až 1922 bylo Irsko součástí konstituční monarchie Spojeného

²⁷ KNAPP, V. *Teorie práva*. Vyd. 1., 3. dot. Praha: C.H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1., str. 95-100.

²⁸ HARVÁNEK, J., BRZOBOHATÁ, K., HLOUCH, L., MACHALOVÁ, T., POLČÁK, R., ŠKOP, M., URBANOVÁ, M., VEČEŘA, M. *Právní teorie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-458-9, str. 405.

²⁹ KNAPP, V. *Teorie práva*. Vyd. 1., 3. dot. Praha: C.H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1., str. 68-69.

³⁰ HARVÁNEK, J., BRZOBOHATÁ, K., HLOUCH, L., MACHALOVÁ, T., POLČÁK, R., ŠKOP, M., URBANOVÁ, M., VEČEŘA, M. *Právní teorie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-458-9, str. 408.

království Velké Británie a Irska. Britský vliv lze v Irsku dodnes pozorovat ve všech oblastech lidského života, tedy i v oblasti právní kultury.³¹

Právní systém v Irsku³² se řadí mezi angloamerický právní systém a čerpá z různých pramenů práva, jak psaných tak nepsaných. Současná Ústava svobodného Irska³³ je základním zákonem státu. Vstoupila v platnost dne 29. 12. 1937 a má přednost před ostatními podřízenými prameny práva, včetně práva obyčejového. Jakékoli změny ústavy lze provádět jen prostřednictvím referenda. Ústava stanoví,³⁴ že výhradní a výlučnou zákonodárnou moc má parlament, zvaný *Oirechtas*.³⁵ Parlament je tvořen prezidentem, Sněmovnou a Senátem.³⁶ Zákony parlamentu se nazývají *Acts of Oirechtas* a z hlediska pramenů se jedná o primární legislativu. Sekundární legislativa, kterou tvoří například vyhlášky, nařízení, předpisy, pravidla nebo stanovy (*orders, regulations, rules, schemes, by-laws*) vzniká při výkonu pravomoci v rámci zákonných omezení stanovených parlamentem *Oirechtas*.³⁷ Co se týče mezinárodních smluv, tak Irsko je dualistický stát. Dle čl. 29.6 Ústavy mají mezinárodní smlouvy platnost zákona v rozsahu stanoveném parlamentem *Oirechtas*. To znamená, že uzavřené mezinárodní smlouvy musí být nejdříve legislativou začleněny do vnitrostátního práva, než se stanou použitelnými v rámci státu. Jedinou výjimku tvoří zákon o Evropské unii, který má v rámci státu platnost zákona. V praxi to znamená, že jakýkoliv zákon nebo opatření, jehož přijetí bylo vyvoláno členstvím Irska v Evropské unii, nemůže být žádným ustanovením ústavy zneplatněn.³⁸

Soudní moc státu je vykonávána soudy a soudci,³⁹ kteří vytvářejí precedenty (*case law*). Precedenty vytvářejí tzv. soudcovské právo a jsou historicky nejvýznamnější formou norem obecného práva neboli common law. Soud musí při rozhodování konkrétního případu

³¹ KNAPP, V. *Teorie práva*. Vyd. 1., 3. dot. Praha: C.H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1., str. 94-95.

³² Irsko patří mezi zemi se dvěma úředními jazyky – angličtinou a irštinou. I když je irština jazyk menšinový a jen malé procento obyvatelstva tento jazyk ovládá, je vždy uváděna jako první oficiální jazyk a je součástí povinné výuky na všech státních školách.

³³ Constitution neboli Bunreacht na hEireann.

³⁴ Článek 15.2.1 irské ústavy (Constitution of Ireland).

³⁵ Slovo původem pochází z irského jména MacOireachtaigh, který je považován za rádce starověkých králů.

³⁶ Článek 15.1.2 irské ústavy (Constitution of Ireland).

³⁷ Článek 15.2.2 irské ústavy (Constitution of Ireland).

³⁸ Čerpáno z: https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ie-maximizeMS-cs.do?member=1. Cit. dne 22. 10. 2016.

³⁹ Článek 34 irské ústavy (Constitution of Ireland), Courts Act 1961.

brát zřetel na zásady formulované v dřívějších případech stejného druhu a řídit se posouzením tohoto případu. Tento princip je známý jako *stare decisis*. Platí také zásada, že soud bude vázán dřívějším rozhodnutím vydaným vyšším soudem a odvolací soudy mohou být vázány také dřívějším rozhodnutím téhož soudu. Pro tyto účely je nutné vycházet z hierarchie soudů.⁴⁰ Tento systém se však aplikuje pouze na soudcův výrok, zvaný *obiter dictum* soudního rozhodnutí. Další části rozhodnutí, která obsahují úvahy soudce či výklad právních zásad, závazná nejsou, ale mohou mít argumentační sílu. Obecně se nazývají *ratio decidendi*. V určitých výjimečných případech je možné, aby se soud od předchozích případů odchýlil a tím vytvořil precedent nový. Jedná se zejména o případy, kdy určité zásady byly formulovány již v minulých stoletích a v důsledku společenského, sociálního či technického vývoje nejsou v dnešním světě aplikovatelné. Většina precedentů Spojeného království Velké Británie a Irska, která nebyla překonána pozdějšími soudními rozhodnutími, byla irskými soudy potvrzena tím, že je irští soudci nadále aplikovali. Jedná se tedy o materiální kontinuitu s právem Spojeného království. Dalším nepsaným pramenem jsou právní obyčeje a právní literatura, jejichž význam je však velmi nepatrný.⁴¹

⁴⁰ Soudní soustavu tvoří tzv. District courts na nejnižší úrovni, dále Circuit courts, High court pro civilní případy, Central criminal court, Special criminal court a Court of criminal appeal pro trestní případy. Nejvyšším soudem celé soustavy je Supreme court.

⁴¹ Čerpáno z: <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/constitutional-law/the-sources-of-irish-law-constitutional-law-essay.php>. Cit. dne 22. 10. 2016

2 Pojem okolností vylučujících protiprávnost a jejich obecné postavení v systému trestní odpovědnosti

2.1 Pojem trestného činu a okolností vylučujících protiprávnost v českém trestním právu

Trestní zákoník stanovuje, že: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“⁴² Trestně odpovědný je tedy pouze ten, kdo naplní znaky takového trestného činu a jeho jednání je protiprávní. Definice protiprávnosti a její vztah k dalším podmínkám trestnosti nebyla zatím uspokojivě zpracována, ale obecně lze říci, že se jedná o rozpor s právní normou v rámci právního řádu, tudíž jednání, které není po právu, je protiprávní. Právem nedovolený čin nemusí být jen trestným činem, ale může se například jednat o přešupek či jiný správní delikt. Kritériem je zde stupeň společenské škodlivosti, přičemž trestné činy jsou činy společensky nejzávažnější. Protiprávnost se zkoumá vzhledem k celému právnímu řádu. V některých skutkových podstatách je protiprávnost přímo vyjádřena, zpravidla se jedná o výrazy jako „bez povolení“ či „neoprávněně“ a v jiných protiprávnost plyne již z povahy daného ustanovení. Druhou podmínkou trestného činu, která musí být splněna, jsou dle dikce § 13 odst. 1 TZ znaky uvedené v zákoně. Konkrétně se jedná o tzv. typové znaky trestného činu, tj. znaky skutkové podstaty trestného činu, které charakterizují objekt, objektivní stránku, subjekt a subjektivní stránku, a které odlišují jednotlivé trestné činy navzájem. Dále jde o tzv. obecné znaky uvedené v zákoně, které jsou společné všem skutkovým podstatám. Jedná se o stanovený věk a přičetnost a u mladistvého pachatele také o rozumovou a mravní vyspělost. Toto formální pojetí trestného činu v nynějším trestním zákoníku je odlišné od pojetí trestného činu v trestním zákonu z roku 1961,⁴³ který stanovil, že: „*Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně. Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu.*“ Čin musel tedy vykazovat nejen znaky uvedené v zákoně (formální znak), ale také musel být současně nebezpečný pro společnost (materiální podmínka). Toto pojetí bylo označováno

⁴² Srov. § 13 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴³ Srov. § 3 odst. 1, 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

jako materiální, resp. formálně-materiální či materiálně-formální.⁴⁴ Ačkoliv by se pojmy protiprávnost a nebezpečnost pro společnost mohly zdát velmi podobné, nejedná se o pojmy zcela totožné. Tyto pojmy hrají významnou roli právě v případě okolností vylučujících protiprávnost či dřívějších okolností vylučující nebezpečnost činu pro společnost. Nynější pojetí trestného činu je dle mého názoru pojetí výstižnější, jelikož zahrnuje závazný úsudek zákonodárce, že určité jednání je společensky nežádoucí a bude napříště právní normou zakázáno. Avšak, jak uvádí například Kuchta,⁴⁵ tak i při formálním pojetí trestného činu se vedle něj uplatňuje aspekt materiální jako jeho korektiv a do budoucna si podrží svůj význam jako interpretační pravidlo, pomáhající vyložit zákonnou skutkovou podstatu a její znaky podle jejich smyslu.

Pakliže se vrátíme k samotnému pojmu okolnosti vylučující protiprávnost, tak se bude jednat o takové okolnosti, které protiprávnost vylučují a způsobují, že pachatel činu jinak trestného nebude trestně odpovědný. Jednání za těchto okolností není od počátku trestné a nejde o trestný čin, jelikož schází jeden z podstatných znaků trestného činu a tím je právě protiprávnost. Důležité je okolnosti vylučující protiprávnost odlišit od důvodů zániku trestnosti neboli trestní odpovědnosti. V takovém případě je čin v době spáchání trestným činem, avšak k zániku trestnosti dochází až následně po spáchání trestného činu.⁴⁶

Okolnosti vylučující protiprávnost mají dva podstatné znaky. Jejich formálním znakem je, že představují výjimku z pravidla protiprávnosti jednání naplňujícího skutkovou podstatu. Po materiální stránce jsou pak charakterizovány porovnáváním a vzájemným hodnocením různých hodnot. Od sebe se potom navzájem liší právě touto materiální stránkou, tedy konstrukcí určitého poměru určitých hodnot (chráněných zájmů), který má protiprávnost vyloučit.

Tyto okolnosti tedy představují určitý způsob řešení konfliktu zájmů, z nichž pouze jeden může být zachráněn, a to zpravidla zájem hodnotnější. Zájem je možno porovnávat ze

⁴⁴ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-120-5., str. 125-137.

⁴⁵ KUČHTA, J. *Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekonstrukci trestního zákona*. *Trestněprávní revue* 2/2003, str. 47.

⁴⁶ NOVOTNÝ, O., GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VOKOUN, R. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-509-0., str. 256-257.

dvou hledisek, a to porovnáním objektivních hodnot určitých právních statků či zájmů nebo mohou být tyto zájmy či statky hodnoceny ve vztahu k jejich nositelům. V prvním případě existuje určitá hierarchie zájmů, v druhém případě jsou významné subjekty, jejichž zájmy jsou porovnávány. Proto může být objektivně závažnější zájem v konkrétní situaci hoděn menší ochranou než zájem sám o sobě méně závažný, pokud je možno klást nositeli vyššího zájmu vznik nebezpečné situace či útoku z jeho strany za vinu.⁴⁷

Trestní zákoník v hlavě III. výslovně upravuje pět okolností, které vylučují protiprávnost trestného činu, konkrétně se jedná se o: krajní nouzi (§ 28 TZ), nutnou obranu (§ 29 TZ), svolení poškozeného (§ 30 TZ), přípustné riziko (§ 31 TZ) a oprávněné použití zbraně (§ 32 TZ). Tento výčet však není taxativní. V teorii i praxi trestního práva se uznávají ještě další okolnosti, které s ohledem na jejich povahu není třeba výslovně upravovat trestním zákonem.⁴⁸ Patří sem např. výkon práva a plnění povinnosti s tím, že sem lze zařadit i výkon povolání a lékařský zákrok. Některé případy lze však nalézt i ve zvláštní části trestního zákoníku. Zmínit lze například ustanovení § 363 TZ, který upravuje beztrestnost agenta, který se v souladu se zvláštním právním předpisem účastní organizované zločinecké skupiny za účelem odhalení jejich pachatelů. Dále je možno poukázat na ustanovení § 368 odst. 2 TZ, který upravuje beztrestnost osoby, která neoznámila trestný čin z důvodu, aby sebe nebo osobu blízkou neuvedla v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo trestního stíhání. Konečně jde o ustanovení § 368 odst. 3 TZ upravující beztrestnost advokáta a duchovního ve vztahu k neoznámění trestného činu, o němž se dozví v souvislosti s výkonem advokacie, resp. s výkonem zpovědního tajemství.

Vzhledem k tomu, že v trestním právu je přípustná analogie ve prospěch pachatele, kterou se nerozšiřují podmínky trestní odpovědnosti, ale naopak se zužují, je možno analogicky aplikovat jednotlivé okolnosti vylučující protiprávnost i na případy, které se blíží takové okolnosti, přestože jí zcela neodpovídají. Například na jednání osoby, která se brání napadení ze strany zcela evidentně nepřičetné osoby, lze analogicky aplikovat, byť s určitými omezeními, ustanovení o nutné obraně. Okolnosti vylučující protiprávnost lze tedy hledat

⁴⁷ KUCHTA, J. *Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekonstrukci trestního zákona*. Trestněprávní revue. 2/2003, str. 47.

⁴⁸ *Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník*. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqga4v6nbql5shu>. Cit. dne 24. 10. 2016.

v rámci celého právního řádu.⁴⁹ Avšak, jak uvádí Kuchta,⁵⁰ tak zkušenosti z praxe ukazují obecnou nechuť orgánů činných v trestním řízení z vlastní iniciativy aplikovat analogii při používání celých právních institutů, které vůbec právem upraveny nejsou, na druhé straně občané nejsou o těchto možnostech informováni, takže je ve svých obhajobách nevyužívají.

2.2 Pojem trestného činu a okolností vylučujících protiprávnost v irském trestním právu

Pojetí trestného činu a okolností vylučujících protiprávnost v irském trestním právu je odlišné, jelikož jádrem celé právní úpravy je právě *case law*. Postupně však dochází k přijímání dílčích zvláštních zákonů, což celou situaci spíše znesnadňuje. Není výjimkou, že zákon pouze převezme definici common law a ponechá prostor pro změny v dalších zákonech, čímž dochází k dvoukolejnosti dané úpravy. Záleží tedy na typu trestného činu, zda jeho úpravu nalezneme pouze v rámci common law či ve zvláštních zákonech. Příkladem může být úprava skutkové podstaty trestného činu znásilnění, kterou nalezneme jak v rámci common law, tak v trestním zákoníku z roku 1861 (Offences Against the Person Act 1861), který byl novelizován zákonem z rok 1891 (Criminal Law Rape Act 1981) a zákonem z roku 1990 (Criminal Law rape Amendment Act 1990). Jak uvádí soudce Hogan J v případě *Douglas v DPP (2013)*, je zřejmé, že v systému common law není absolutní preciznost možná a vždy závisí na subjektivním pohledu soudce, jak daný případ posoudí. Hlavní funkcí trestního práva je zakázat chování, které představuje závažné zlo (serious wrong) pro jednotlivce či jednu ze základních hodnot a institucí společnosti. Trestní právo tedy také odráží morální a společenské hodnoty, které se přirozeně časem mění. Trestní odpovědnost je pak nejzávažnější odsouzení, které může společnost na jednotlivce uvalit a které může vyústit k tomu, že pachatel je zbaven některých základních svobod.⁵¹ Ze zákonného

⁴⁹ CHMELÍK, J., NOVOTNÝ, F., STOČESOVÁ, S. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-583-8, str. 139.

⁵⁰ KUČHTA, J. *Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona*. Trestněprávní revue. 2/2003, str. 47.

⁵¹ ASHWORTH, A. *Principles of criminal law*. 5th ed. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 9780199281145, str. 54.

a konstitutivního hlediska má fundamentální význam to, že občan by měl vědět nebo by měl být schopný zjistit s určitou jistotou, co přesně je zakázáno a co je legální.⁵²

Přehlednou úpravu okolností vylučujících protiprávnost, které se obecně nazývají *criminal defences*, bychom v irské úpravě hledali jen velmi těžko. V roce 2009 byla Komisí pro právní reformu⁵³ vydána zpráva týkající se právní úpravy *criminal defences* v irském trestním právu,⁵⁴ která upozorňuje na hluboké nedostatky a navrhuje přijetí konzistentního zákona, jenž by přinesl větší přehlednost.⁵⁵ V irském pojetí jsou *criminal defences* vykládány jako případy, kdy v důsledku určitého faktoru, podmínky či okolnosti dojde k úplnému vyloučení trestní odpovědnosti nebo dojde jen k částečnému prominutí. Oproti úpravě české sem však irské právo řadí nejen samotné okolnosti vylučující odpovědnost pachatele činu jinak trestného, tedy především nutnou obranu a krajní nouzi, ale celou řadu možností, jak se lze v případě spáchání trestného činu bránit, například případy, kdy byl trestný čin spáchán pod nátlakem, byl vyprovokován, vyvolán stavem duševní nepřičetnosti, intoxikace či reflexivně, přičemž některé z těchto institutů mohou být užity jen jako obrana v případě trestného činu vraždy. Jelikož se jedná o pojem obecně širší než v úpravě české, tak budu pro přesnost dále uvádět tyto okolnosti pod termínem *criminal defences*.

Prameny klasifikují *criminal defences* z různých pohledů různými způsoby. Prvním, ne příliš uspokojivým pohledem, avšak často užívaným, je rozdělení na *criminal defences* založené na ospravedlnění, kdy jednání obviněného je považováno za morálně správné a přijatelné a *criminal defences* založené na omluvě, kdy jednání obviněného je obecně nepřípustné, ale může být zčásti prominuto. Chalmers a Leverick⁵⁶ klasifikují dále *criminal defences* jako úplné a částečné, obecné a specifické, vycházející z common law a vycházející ze zákonných předpisů. V neposlední řadě mohou být *criminal defences* také členěny jako okolnosti vylučující protiprávnost z důvodu nedostatku způsobilosti, jejíž příčinou může být

⁵² *People (DPP) v Cagney (2008)*.

⁵³ <http://www.lawreform.ie>: The Law Reform Commission je nezávislý statutární orgán, který byl zřízen zákonem v roce 1975 (the Law Reform Commission Act 1975) a jeho hlavní rolí je udržet právní systém pod dohledem, činit návrhy k reformě, legislativní doporučení a modernizovat právo.

⁵⁴ Law Reform Commission. *Report on defences in criminal law*. 2009. Dostupné z: http://www.lawreform.ie/_fileupload/reports/rdefencesincriminallaw.pdf. Cit. dne 24. 10. 2016.

⁵⁵ Návrh trestního zákona (Criminal Law Defences Bill) 2009.

⁵⁶ CHALMERS, J. LEVERICK., F. *Criminal defences and pleas in bar of trial*. Edinburgh: W. Green & Son, 2006. ISBN 0414015215, str. 38.

nepříčetnost (*insanity*), intoxikace (*intoxication*), chyba (*mistake*) či nezletilost (*infancy*) a na ty okolnosti, které mohou být nazývány okolnostmi vylučujícími protiprávnost v pravém slova smyslu, jelikož zde v době spáchání činu jinak trestného nechybí jak fyzická složka zavinění (*actus reus*), tak složka psychická (*mens rea*) a k vyloučení trestní odpovědnosti dochází jen z určitých omluvitelných a ospravedlňujících důvodů. Mezi tyto okolnosti patří nutná obrana (*legitimate defence/self-defence*), krajní nouze (*necessity/duress of circumstances*), provokace (*provocation*) a nátlak (*duress*). Ačkoliv se ve své podstatě jedná o instituty v mnoha znacích odlišné, tak jejich společným znakem je reakce. Každá z těchto okolností představuje situaci, kdy daná osoba jedná určitým způsobem jako odpověď na danou skutečnost, ať už se jedná o jednání jiné osoby či o pouhá slova.⁵⁷

Jak už jsem zmínila výše, pro účely této práce bych se ráda zaměřila zejména na krajní nouzi a nutnou obranu a dále jen ve stručnosti uvedla další případy okolností vylučujících protiprávnost v obou úpravách.

⁵⁷ Law Reform Commission. *Report on defences in criminal law*. 2009., str. 11-12. Dostupné z: http://www.lawreform.ie/_fileupload/reports/rdefencesincriminallaw.pdf. Cit. dne 24. 10. 2016.

3 Krajiní nouze v českém trestním právu

3.1 Obecně ke krajiní nouzi

Krajiní nouze je z okolností vylučujících protiprávnost považována za institut nejobecnější. Krajiní nouzi definuje §28 odst. 1 TZ jako: „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, není trestným činem.“ Další podmínky jsou uvedeny v §28 odst. 2 TZ: „Nejde o krajiní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl ten, komu nebezpečí hrozilo, povinen je snášet.“

Jedná se tedy o takový stav, kdy je možno přímou ohroženou hodnotu či zájem chráněný právním řádem uchovat jen obětováním jiné takové hodnoty či zájmu nebo, kdy lze splnit povinnost jen za cenu porušení povinnosti jiné. Nestojí zde tedy právo proti bezpráví jako u nutné obrany, ale právo proti právu, a dochází tudíž ke kolizi práv. Nouze vzniká právě kolizí zájmů, kdy v dané situaci je nadále nemožná existence dvou či více vedle sebe ležících právních statků, a člověk jednající v krajiní nouzi tedy zachraňuje jeden právní statek obětováním druhého.⁵⁸ Zásahy do sféry třetích, nezúčastněných osob jsou přípustné. Právním důsledkem jednání v krajiní nouzi je nejen vyloučení trestnosti (tedy beztrestnost), ale i protiprávnosti (tedy oprávněnost). V důsledku toho nemůže být v takovém jednání spatřován trestný čin (provinění) ani přestupek a současně zde chybí jeden ze základních předpokladů vzniku občanskoprávní odpovědnosti za způsobenou škodu. K činu v krajiní nouzi je oprávněn každý, tedy nejen ten, jehož zájmy jsou ohroženy, nýbrž i ten, jehož zájmy ohroženy nejsou (tzv. pomoc v krajiní nouzi).⁵⁹ Nejpodstatnějším rozdílem mezi krajiní nouzí a nutnou obranou je to, že jednání v nutné obraně je zaměřeno vždy proti útočníkovi, kdežto jednání v krajiní nouzi směřuje vždy proti jiné osobě než útočníkovi, tedy proti zájmům třetích osob, které stav krajiní nouze nevyvolaly a ani na něm neměly žádnou vinu. Zájmy těchto lidí

⁵⁸ NOVOTNÝ, O., GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VOKOUN, R. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-509-0., str. 258-259.

⁵⁹ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4, str. 367.

je třeba chránit více než zájmy útočníka, a proto jsou i podmínky krajní nouze přísnější, než je tomu u nutné obrany.⁶⁰

Příkladem představujícím kolizi práv může být to, když jdeme v parném letním dni po ulici a v tom v autě u obchodního centra vidíme zavřené dítě, které je tam patrně již delší dobu. Rozbijeme tedy okno auta, za což by nám za normálních okolností hrozil postih, ale v tomto okamžiku šlo o odvrácení nebezpečí závažnějšího, záchranu života či zdraví dítěte, a nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak, jednalo se tedy o krajní nouzi. Dalším příkladem je situace, kdy na pracovníci banky míří útočník střelnou zbraní a požaduje veškeré dostupné peníze. Pokud pracovníce útočníkovi peníze vydá, způsobí tak škodu bance, ale jelikož jednala v úmyslu odvrátit bezprostřední nebezpečí spočívající v ohrožení života, jednala v krajní nouzi. Pokud by se však pracovníce rozhodla, že se začne útočníkovi bránit a způsobila mu újmu na zdraví, jednalo by se o jednání v nutné obraně. Příkladem kolize povinností může být zase to, že dodržení povinnosti poskytnutí potřebné pomoci zraněné osobě je možné pouze za cenu toho, že osoba poskytující tuto pomoc odveze zraněného do nemocnice automobilem, přestože předtím požila alkohol.

3.2 Jednotlivé předpoklady ospravedlňující jednání v krajní nouzi

3.2.1 Nebezpečí

Jak je již uvedeno výše, k naplnění podmínek krajní nouze je nutno dodržet určité zákonem stanovené mantinely.⁶¹ Prvním z nich je odvrácení nebezpečí, kterým může dojít k narušení společenských vztahů, zájmů nebo hodnot, které jsou chráněny trestním zákonem, přičemž může jít o ohrožení zájmů jak vlastních, tak cizích. Pojem nebezpečí zde chápeme širěji než pojem útoku a rozumí se jím stav, kdy vývoj událostí rychle spěje k poruše. Příčiny nebezpečí jsou různé, mohou jimi být přírodní síly jako povodeň či požár, útoky zvířete, působení strojů a mechanismů člověkem nevyvolaných a nezaviněných, fyziologické procesy v lidském těle jako hlad či bolest, ale také jednání člověka a to i toho, který nebezpečí vyvolal. Například člověk, který vydráždil zvíře, které na něj zaútočí. Nebezpečí lze však způsobit i oprávněným činem. Nebezpečí musí hrozit přímo

⁶⁰ FRYŠTÁK, M. *Trestní právo hmotné*. Ostrava: Key Publishing, 2015. ISBN 978-80-7418-221-1, str. 105.

⁶¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-616-7., str. 212.

a bezprostředně, a to jak z hlediska časového, tak věcného. Přímá hrozba nebezpečí znamená, že vyvolání škodlivého následku nastane v důsledku rozvíjejícího se skutkového děje v krátkém časovém úseku (rozvíjející se požár za suchého, větrného počasí), nebo bez možného časového určení přímo hrozí po jednom či několika ať již zákonitých nebo náhodných úkonech. Takovým případem může být, kdy v bytě uniká plyn a koncentrace dosáhla takového stupně, že může dojít k výbuchu a je jen otázkou náhody, zda k výbuchu skutečně dojde či ne. O případ krajní nouze nejde v případě, kdy nebezpečí již pominulo či hrozí teprve až v budoucnu.

3.2.2 Požadavek subsidiarity

Další podmínkou je, že nebezpečí nebylo za daných okolností možno odvrátit jinak, jedná se o tzv. požadavek subsidiarity.⁶² Subsidiaritu jednání v nouzi vyjadřuje i přívlastek krajní, který sám o sobě poukazuje na výlučnost daného stavu. Bylo-li tedy možné vyhnout se nebezpečí jiným způsobem či způsobit menší škodu, musí takovou možnost osoba čelící nebezpečí využít, jinak by nebyly naplněny znaky krajní nouze, přičemž není rozhodující přiměřenost či nepřiměřenost způsobu odvrácení hrozícího nebezpečí jako u krajní nouze. Je však třeba posoudit i okolnosti případu, zahrnující psychický stav osoby, která nebezpečí odvrací, a její reálné možnosti odvrátit nebezpečí včas.⁶³ Vrátime-li se k výše uvedenému příkladu dítěte v autě, tak v takovém případě musíme postupovat tak, abychom na autě způsobili co nejmenší škodu.

3.2.3 Podmínka proporcionality

Podmínka proporcionality je vyjádřena tím, že způsobený následek při odvrácení nebezpečí nesmí být stejně závažný nebo závažnější než ten, který hrozil.⁶⁴ Obětovaný zájem, vztah nebo hodnota tedy nesmí být stejného významu nebo významnější než zájem, vztah nebo hodnota, kterou odvrácené nebezpečí ohrožuje. Dle praxe⁶⁵ uvedenou podmínku nesplňuje jednání pachatele, který zachraňuje vlastní život tím, že usmrtí jiného. Naopak

⁶² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. přeprac., vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-616-7., str. 213-214.

⁶³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 16. 8. 1971, sp. zn. 3 Tz 54/71.

⁶⁴ NOVOTNÝ, O., GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VOKOUN, R. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-509-0., str. 261-263.

⁶⁵ Usnesení Nejvyššího soudu SSR z 11. 12. 1980, sp. zn. 3 To 72/80.

tuto podmínku může splňovat jednání, kterým pachatel obětováním jednoho lidského života zachránil životy více lidí.⁶⁶ Jak uvádí Jelínek,⁶⁷ tak zdraví a svoboda má zpravidla vyšší význam než majetek a osobní svoboda má zase vyšší význam než čest. Vždy však bude záviset na intenzitě ohrožení daného zájmu. Pokud například krátké omezení osobní svobody vede k tomu, že nebude způsobena škoda velkého rozsahu na majetku, tak toto krátké omezení osobní svobody je méně závažným než nebezpečí, které hrozilo. Formulace trestního zákona „následek zřejmě stejně závažný“ má čelit právě příliš úzkému výkladu podmínek krajní nouze. Dle mého názoru se vždy bude jednat o otázku poměrně diskutabilní, jelikož zejména lidský život je hodnota nejvyšší, požívající té nejlepší ochrany a nedá se poměřovat množstvím. K výše uvedenému objektivnímu hledisku danému hierarchií hodnot uznaných společností je vždy třeba přičíst i hledisko subjektivní, které je určeno individuálním hodnocením situace a individuálních zájmů. Další hlediskem je kvantitativní hledisko, které vyjadřuje intenzitu ohrožení či následku. A v neposlední řadě je třeba zvážit stupeň pravděpodobnosti hrozícího a způsobeného následku.⁶⁸

Problematická je také situace, kdy stav krajní nouze vyvolala osoba, která není útočníkem, kupříkladu duševně chorý ohrožující na životě jiného či jiné. Podle starší nauky⁶⁹ bylo možno využít analogie záležející ve spojení podmínek nutné obrany a krajní nouze a připustit způsobení stejně velké škody jako ta, která hrozila. Jednalo se o analogii dovolenou, jelikož zužovala podmínky trestnosti. Problémem bylo, že obránce mohl způsobit jen škodu téže závažnosti, což mohlo být v dané situaci, kdy je třeba rychle reagovat, velmi obtížné. Řešení bylo nalezeno ve výkladu § 29 TZ o nutné obraně, z něhož vyplývá, že za splnění zákonných podmínek je nutná obrana přípustná i proti útoku osoby nepřičetné, dítěte nebo osoby jednající ve skutkovém omylu. Tuto vývojovou tendenci považuji za správnou, jelikož útok ze strany osoby duševně choré může být leckdy nebezpečnější než útok jiných osob a bylo by obtížné obránce limitovat přísnějšími zásadami krajní nouze.

⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu SSR z 11. 12. 1980, sp. zn. 3 To 72/80.

⁶⁷ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-120-5, str. 263.

⁶⁸ CHMELÍK, J., NOVOTNÝ, F., STOČESOVÁ, S. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-583-8, str. 142.

⁶⁹ Viz např.: SOLNAŘ, V. *Základy trestní odpovědnosti*. 1. Vydání. Praha: Academia, 1972. ISBN null., str. 109.

3.2.4 Absence povinnosti nebezpečí snášet

O krajní nouzi nejde také v případě, kdy ten, komu nebezpečí hrozí, má povinnost je snášet. Tuto povinnost ukládají zvláštním kategoriím osob zvláštní předpisy, a tyto osoby se jí nemohou vyhýbat poukazem na své vlastní ohrožení, tedy že by se právě plněním vystavily nebezpečí svého poškození či vzniku jiné újmy. Jedná se například o plavčíka, který zachraňuje tonoucího, nebo vojáka ve válce.⁷⁰ Nebezpečí je povinen snášet ten, komu nebezpečí hrozí a ne ten, kdo jej odvrací. Nejedná se však o povinnost absolutní a vždy bude opět záležet na posouzení daného případu v poměru s podmínkou proporcionality. Obecně lze říci, že lékař není povinen poskytnout pomoc a provést zákrok v případě, kdy nemá ochranné prostředky a vystavuje se tím nebezpečí nákazy smrtelnou chorobou, v praxi se však vyskytuje mnoho komplikovaných situací a v určitých případech se tato podmínka může zdát příliš přísná a nepřiměřená a vylučuje řadu případů, které by se daly pod krajní nouzi podřadit. Týká se to zejména lékařů a zdravotního personálu, kteří se vystavují řadě nebezpečí každý den. Mnohé zahraniční úpravy⁷¹ již omezily tuto povinnost snášet nebezpečí jen na případy tzv. omluvné krajní nouze. V případě omluvné krajní nouze kolidují stejné zájmy, tedy není možné zájmy porovnávat. Důsledkem většinou bývá, že taková osoba jedná nezaviněně, záleží ale vždy na konkrétní úpravě.⁷²

3.3 Excesy a polehčující okolnosti

V případech, kdy se jedná o domnělé nebezpečí, tedy pouhé nebezpečí v představách pachatele,⁷³ je třeba trestnost posuzovat se zřetelem na tento skutkový omyl. Jestliže v představách pachatele byly splněny podmínky krajní nouze a nebyly překročeny meze této domnělé krajní nouze, nemůže být naplněna skutková podstata úmyslného trestného činu, může však jít o trestný čin kulpózní.⁷⁴

⁷⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5., str. 389-397.

⁷¹ Viz. například: čl. 20 bod 5 španělského trestního zákona (Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal).

⁷² JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-120-5, str. 258 – 265.

⁷³ Tzv. putativní krajní nouze.

⁷⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR z 31. 5. 1979, sp. zn. 7 Tz 25/89.

O vybočení z mezí krajní nouze jde i v případě, kdy nebyly naplněny všechny podmínky. Může jít o situaci, kdy způsobený následek byl zřejmě stejně závažný nebo závažnější než ten, který hrozil. Tento případ je nazýván jako intenzivní exces.⁷⁵ Jinou situací nazývanou extenzivním excesem je to, kdy jednání došlo v době, kdy nebezpečí bezprostředně nehrozilo.⁷⁶ Dalšími druhy excesu jsou případy, kdy existovala povinnost nebezpečí snášet či nebezpečí bylo možno odvrátit jinak.⁷⁷

Na excesy z krajní nouze je možno aplikovat řadu zákonných ustanovení. Ustanovení § 41 písm. g) TZ říká, že soud přihlédne při ukládání druhu a výměry trestu jako k polehčující okolnosti k tomu, že pachatel „*spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost*“. Jako polehčující okolnost připadá také v úvahu okolnost dle § 41 písm. b) TZ (ačkoliv přímo nezmiňuje exces z krajní nouze) která stanovuje, že soud přihlédne také k tomu, že pachatel „*spáchal trestný čin v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních zkušeností*“. Další možností je § 58 odst. 6 TZ, podle něhož soud může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby také tehdy, jestliže pachatel spáchat trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky krajní nouze.

⁷⁵ NOVOTNÝ, O., GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VOKOUN, R. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-509-0., str. 263.

⁷⁶ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-120-5., str. 264.

⁷⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, str. 389-397.

4 Krajiní nouze v irském trestním právu

4.1 Obecně ke krajiní nouzi

Pro krajiní nouzi se v irském trestním právu užívá výraz *necessity* či *duress of circumstances*, volně přeloženo jako nutnost či nátlak okolností. Krajiní nouze jde ruku v ruce s dalším z *criminal defences*, kterým je nátlak neboli *duress*. Obě tyto okolnosti vycházejí z common law a nemají zákonný podklad. Vycházejí také z totožné situace, kdy určitá osoba je přinucena k jednání, které by za jiných okolností bylo trestným činem. V případě nátlaku je tato situace vyvolána chováním jiné osoby, kdežto v případě krajiní nouze je tato situace vyvolána právě určitými krajními okolnostmi či stavem nouze, ve kterém se daná osoba nachází. Spáchání takového činu bylo tedy nutným jednáním za účelem záchrany vyšší hodnoty, zpravidla zdraví či života bez ohledu na to, zda se jednalo o život vlastní či cizí.⁷⁸

Krajiní nouze jako okolnost vylučující protiprávnost byla soudy v common law poměrně přísně vymezena a její užití značně omezeno. I nadále zde existuje řada nejasností a rozporů a nezbývá než každý případ posuzovat dle individuálních okolností. Určitým vodítkem vymezujícím základní znaky je skupina základních případů, které bych ráda dále stručně uvedla. Jako nejvýznamnější případ v této oblasti bývá uváděn anglický případ z roku 1884 *R v Dudley and Stephens*, který stanovil, že krajiní nouze nikdy a za žádných okolností nemůže být přípustnou obranou v případě vraždy či zabití jiného člověka. Pozdější případy (viz dále) ale ukázaly, že soudy jsou nyní ochotny aplikovat krajiní nouzi i na takové případy, avšak jen za určitých striktně vymezených okolností.

4.2 Významné případy v oblasti krajiní nouze

4.2.1 R v Dudley and Stephens

Jak jsem již výše uvedla, jedním z nejvýznamnějších precedentů je případ *R v Dudley and Stephens*. Dudley, Stephens, Brooks a sedmnáctiletý nezkušený Richard Parker ztroskotali se svou lodí 5. července 1984 2600 km severozápadně od mysu Dobré naděje a byli nuceni přežít na záchranném člunu bez jídla a pití. Jediné, co se podařilo posádce

⁷⁸ Law Reform Commission. *Report on defences in criminal law*. 2009., str. 8-9. Dostupné z: http://www.lawreform.ie/_fileupload/reports/rdefencesincriminallaw.pdf. Cit. dne 24. 10. 2016.

chytit, byla želva, a jelikož se snažili vyhnout pití mořské vody a nepřišel žádný déšť, tak byli nuceni pít svou vlastní moč. V okamžiku, kdy nejmladší Parker upadl do bezvědomí, Dudley a Stephens vyvolali debatu, zda by Parkera, který pravděpodobně umírá, neměli zabít a zachránit si tak vlastní životy. Brooks tento návrh odmítl. Příštího rána chlapce Dudley a Stephens opravdu zabili, Brooks se neúčastnil, ale ani neprojevil odpor a tělo s ostatními hladově snědl. 29. července byla posádka zachráněna a Dudley a Stephens posléze odsouzeni k doživotí.

V rozsudku Lorda Coleridge bylo stanoveno, že krajní nouze není přípustnou obranou v případě vraždy, ať už byly okolnosti jakékoliv. Lord Coleridge založil rozsudek na dvou základních myšlenkách. První z nich jsou etické a morální hodnoty, kdy jednou ze základních povinností každého z nás je chránit lidský život. Současně však uvádí, že v určitých situacích může být naopak obětování života tím nejvyšším posláním. V případě ztroskotání lodi je morální povinností kapitána chránit a třeba i položit život za život své posádky. Povinností posádky je pak chránit život pasažérů. Ve válce zase vojáci bojují za ženy a děti. Dále polemizuje s tím, kdo by měl být soudcem v takových otázkách, jako je život a smrt. Kdo a jakým právem by měl rozhodovat o tom, kdo bude žít a kdo zemře, jaké je zde měřítko, zda je to síla či intelekt. Nakonec prohlašuje, že rozsudek by měl být vždy jasný a přímý a že krajní nouze není okolností, která by člověka omlouvala v případě, kdy vezme život jinému.⁷⁹

Ačkoliv byl trest doživotí u Dudleyho a Stephense následně redukován na pouhých šest měsíců, tento případ ilustruje konflikt, kterému musely soudy čelit. Na jedné straně zde byla snaha zdůraznit posvátnost lidského života, na straně druhé snaha porozumět a umožnit vysvobození lidem, kteří byli vystaveni takovéto extrémní situaci. Rozsudek neunikl rozsáhlé kritice, kdy hlavním bodem kritiky bylo právě ono přehnané upřednostňování morálně korektních standardů chování. Další kritiky vycházely z toho, že Lord Coleridge pominul dřívější americký případ *United States v Holmes (1842)*,⁸⁰ kde porota připustila možnost vraždy za zcela krajních okolností. Jednalo se o další případ lodě, která ztroskotala. Celkem třicet dva pasažérů a devět členů posádky bylo odkázáno k přežití na jednom záchranném

⁷⁹ Čerpáno z: <http://www.justiceharvard.org/resources/the-queen-vs-dudley-and-stephens-1884-the-lifeboat-case/>. Cit. dne 24. 10. 2016.

⁸⁰ Law Report Commission. *Report on defences in criminal law*. 2009, str. 200. Dostupné z: http://www.lawreform.ie/_fileupload/reports/rdefencesincriminallaw.pdf. Cit. dne 24. 10. 2016.

člunu, který však nebyl určen pro takové množství lidí a potápěl se. Nakonec námořník Alexandr Holmes donutil dvanáct mužů skočit přes palubu, aby mohly být zachráněny životy ostatních.⁸¹

I když je případ Dudleyho a Stephense považován za jeden z elementárních případů v oblasti krajní nouze a jeho závěry byly později potvrzeny například v případě *R v Howe*,⁸² tak je nutno říci, že nepodává žádný jasný návod, v jakých případech se jedná o krajní nouzi a v jakých ne. Osobně si myslím, že v daném případě se jednalo o stav krajní nouze a takový stav by měl být přípustnou obranou i v případě vraždy či zabití jiné osoby. Zároveň by však bylo nutné jasně specifikovat podmínky, které by takové jednání připouštěly.

4.2.2 Re A (Children)

V současnějším případě siamských dvojčat *Re A (Children) (2001)* anglický odvolací soud ukázal zvýšenou ochotu přijmout krajní nouzi jako obranu v určitých situacích. V daném případě byly Jodie a Mary siamská dvojčata, kdy Jodie byla schopna samostatného života po oddělení operací, která by však způsobila smrt Mary. Bez jakékoliv operace by zemřela obě dvojčata. Rodiče dvojčat odmítli dát souhlas k takové operaci, a proto nemocnice požádala soud o potvrzení, že taková operace by byla po právní stránce přípustná. Soud se rozhodl posoudit situaci jako stav krajní nouze a operaci povolil, přičemž soudce Brook LJ sestavil seznam třech požadavků, které musí být splněny pro případ klasifikovaný jako stav krajní nouze. Za prvé se musí jednat o jednání za účelem vyhnout se neodvratnému a nenapravitelnému zlu. Za druhé nesmí být překročeny hranice toho, co je potřeba za účelem dosažení takového cíle. A za třetí nesmí být způsobený následek stejně závažný nebo závažnější než ten, který hrozil. Je zřejmé, že případ siamských dvojčat je velmi specifický a to, co hrozilo, nebylo neodvratné a nenapravitelné zlo v pravém slova smyslu, ale soud došel k závěru, že je lepší zachránit život jednoho člověka než přijít o životy dva.⁸³ Odůvodnění takového případu bylo také jednodušší v tom ohledu, že zde nebyla žádná jiná možnost volby, kdo bude žít a kdo ne, jako v případě Dudleyho a Stephense. Podkladem zde byly lékařské zprávy, které tuto volbu jasně určily. I když se nejedná o zvláště vyčleněnou

⁸¹ Čerpáno z: <https://law.resource.org/pub/us/case/reporter/F.Cas/0026.f.cas/0026.f.cas.0360.pdf>. Cit. dne 24. 10. 2016.

⁸² Čerpáno z: <http://www.e-lawresources.co.uk/cases/R-v-Howe--and--Bannister.php>. Cit. dne 24. 10. 2016.

⁸³ Čerpáno z: [http://www.e-lawresources.co.uk/Re-A-\(conjoined-twins\).php](http://www.e-lawresources.co.uk/Re-A-(conjoined-twins).php). Cit. dne 24. 10. 2016.

kategorii okolností vylučujících protiprávnost, tak případ Jodie a Mary lze zadřadit pod *medical necessity*, kde by klíčovým měřítkem měl být takový typ léčby, který by přispíval ke zlepšení zdravotního stavu pacienta.

V návaznosti na tento případ Ormerod uvádí pro ilustraci příklad, o kterém dle Ormeroda není pochyb, že zde bylo možné aplikovat stav krajní nouze. Jedná se o události 11. září 2001, kdy by dle Ormeroda bylo bývalo zcela legální sestřelit unesené letadlo plné nevinných pasažérů jako jediná možnost, která by předešla daleko většímu neštěstí.⁸⁴ Z teoretického hlediska s tímto závěrem lze souhlasit, jelikož následky události tohoto dne dosahovaly opravdu rozsahu většího. Nicméně podle mého názoru by takové řešení možné nebylo. V první řadě nikdo nemohl předpokládat, jaký bude přesný vývoj události, a kolik lidí bude útoky zasaženo. Jako další problém vidím rychlý sled události a to, kým by mělo být takové rozhodnutí učiněno.

4.2.3 Další významné případy

Ačkoliv krajní nouze nebyla nikdy přímo diskutována irskými soudy, lze irský případ *Attorney General v X (1992)* nepřímou považovat za precedent opravňující užití krajní nouze jako obranu v některých případech vraždy či zabití. V tomto případě irský Nejvyšší soud stanovil, že podle irských předpisů potrat není přípustný až do chvíle, kdy je třeba zachránit život matky.⁸⁵ Své rozhodnutí přitom opíral o dřívější anglický případ *R v Bourne (1939)*, kdy čtrnáctiletá dívka otěhotněla po znásilnění pěti vojáky. Mr Justice Macnaghten zde stanovil, že v případech, kdy je doktor s ohledem na své vědomosti a okolnosti případu toho názoru, že těhotenství by s největší pravděpodobností způsobilo matce duševní a tělesnou újmu, tak je porota oprávněna posoudit jednání doktora jako jednání za účelem zachránit život matky.⁸⁶

V jiném anglickém případě *Quyle v R (2005)* Odvolací soud zdůraznil obavu ze zneužití stavu krajní nouze a odmítl možnost držení a užití jakýchkoliv drog k medicínským účelům,

⁸⁴ ORMEROD, D. C., LAIRD, K., HOGAN, B., SMITH, J. C. *Smith and Hogan's criminal law*. Fourteenth edition. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2015. ISBN 0198702310, str. 322.

⁸⁵ HANLY, C. *An introduction to Irish criminal law*. Third edition. Dublin: Gill & Macmillan, 2015. ISBN9780717159734, str. 170.

⁸⁶ Čerpáno z: <http://www.e-lawresources.co.uk/cases/R-v-Bourne.php>, cit. dne 24. 10. 2016.

i když by třeba mohly být využity pro zmírnění bolesti. Podkladem pro toto rozhodnutí bylo to, že soudy již dříve odmítly takovou možnost a nyní by opačné rozhodnutí znamenalo aktivní účast soudů v tvorbě legislativy.⁸⁷

V případě *Southwark v Williams (1971)* bylo zpochybněno, zda hrozba rozsahu menšího než nebezpečí ohrožující lidský život dostačuje jako okolnost zakládající možnost jednání v krajní nouzi. Rodina bezdomovců zde neoprávněně vnikla a obývala opuštěný obecní dům s tím, že považovala svou situaci za stav krajní nouze, který je opravňoval k takovému jednání. Lord Denning MR v rozsudku uvádí, že jestliže by hlad byl jednou připuštěn jako omluva krádeže, pak by dveře byly otevřeny jakémukoliv protiprávnímu jednání. Jestliže by bezdomovectví bylo jednou připuštěno jako omluva pro neoprávněné vniknutí, pak by už nikdy žádný domov nebyl v bezpečí. Krajní nouze by otevřela dveře takovým případům a takovým způsobem, kdy by nebylo možné tyto dveře zavřít.⁸⁸

Dalším případem, kdy nebyla krajní nouze připuštěna jako okolnost vylučující protiprávnost, je kanadský případ *R v Rose (1998)*, kdy obviněný unikl z vězení a prohlásil, že kdyby to neudělal, tak by musel spáchat sebevraždu, protože v něm vězení vyvolávalo silné deprese, a snažil se spolehnout na to, že se jednalo o stav krajní nouze. Soud tuto námitku zamítl s tím, že krajní nouze musí vždy vycházet z vnějších zdrojů a ne z vnitřního psychického stavu obviněného, který si ve své podstatě vyvolal sám.⁸⁹

Ani v jiném kanadském případě *R v Latimer (2001)* nebylo připuštěno posouzení případu jako stav krajní nouze. V tomto případě otec úmyslně zabil svou vlastní dvanáctiletou dceru a odůvodňoval toto jednání tím, že byla vážně nemocná, zcela závislá na pomoci svého okolí a musela podstupovat řadu operací, tudíž se svým jednáním snažil vyhnout závažnějšímu zlu a tomu, aby jeho dcera nadále trpěla bolestmi. Soud posouzení takového případu jako stavu krajní nouze zcela odmítl, jelikož nebyla naplněna základní kritéria stavu krajní nouze. Chyběl zde jak stav urgentnosti, kdy neodvratně hrozilo nebezpečí lidskému životu, a nebyl ani naplněn požadavek absence možnosti legální alternativy jednání. Navíc toto jednání nenaplněovalo ani podmínku proporcionality, jelikož

⁸⁷ Čerpáno z: <http://www.e-lawresources.co.uk/cases/R-v-Quayle.php> Cit. dne 24. 10. 2016.

⁸⁸ Čerpáno z: <http://swarb.co.uk/southwark-london-borough-council-v-williams-ca-1971/>. Cit. dne 24. 10. 2016.

⁸⁹ Čerpáno z: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1663/index.do>. Cit. dne 24. 10. 2016.

zabití vlastní dcery není přiměřeným jednáním. A obecně není možné zabít člověka jen kvůli tomu, že má těžký život.⁹⁰

4.2.4 Dílčí shrnutí

Závěrem lze říci, že od případu Dudleyho a Stephense došlo ke značnému rozvoji podmínek pro aplikaci této okolnosti vylučující protiprávnost. I když irská Komise pro právní reformu uzavírá, že zde není jediný důvod, proč by měla být odmítána existence krajní nouze jako obecné okolnosti vylučující protiprávnost, je zde stále určitá nejistota a je extrémně obtížné definovat její přesné parametry.

Myslím si, že ze shora uvedeného není pochyb, že situace a okolnosti, kdy je krajní nouze přípustná jako obrana, existují, musí však být splněna následující kritéria. Za prvé zde musí být neodvratná a reálně blížící se hrozba smrti či jiné závažné újmy na zdraví. Za druhé zde musí být neodvratná nutnost spáchat trestný čin vylučující jakoukoliv jinou možnost jednání v dané situaci. Za třetí zde musí být přiměřenost mezi způsobeným následkem a následkem, který hrozil. A za čtvrté tato situace nesmí být vyvolána osobou, která jedná v krajní nouzi. Tím se úprava podmínek krajní nouze odlišuje od úpravy české, jelikož zde je osoba oprávněna jednat v krajní nouzi, i když takovou situaci sama vyvolala. Z objektivního hlediska se tedy osoba jednajíc v krajní nouzi musí chovat rozumně a přiměřeně situaci, kdy se svým jednáním snažila vyhnout smrti či způsobení závažné újmy na zdraví ať už sobě nebo jiné osobě. Krajní nouze má tedy velmi přísné limity a omezení. Komise pro právní reformu ve své zprávě z roku 2009 uzavírá,⁹¹ že by krajní nouze jako okolnost vylučující protiprávnost měla nadále zůstat upravena a posuzována jako případ od případu v common law.⁹²

Domnívám se, že ačkoliv lze v obou úpravách nalézt určité odlišnosti, tak institut krajní nouze vychází ze stejných myšlenek a principů. Ačkoliv česká právní úprava vymezuje poměrně jasné podmínky pro využití institutu krajní nouze, myslím si, že jeho použití je obtížnější v právu irském, což vyplývá i z výše uvedených případů a poměrně nízké ochoty soudů aplikovat tento institut. Osobně považují případ Dudleyho a Stephense jako vhodný

⁹⁰ Čerpáno z: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1836/index.do>. Cit. dne 24. 10. 2016.

⁹¹ Law Reform Commission. *Report on defences in criminal law*. 2009. p. 205. Dostupné z: http://www.lawreform.ie/_fileupload/reports/rdefencesincriminallaw.pdf. Cit. dne 24. 10. 2016.

⁹² MCINTYRE, TJ, MCMULLAN, S. *Criminal law*. Dublin: Round Hall, 2012. ISBN 9781858005850, str. 279-283.

ilustrační případ, jak si představit stav krajní nouze. Na druhou stranu si nejsem jista přínosem tohoto případu v praxi. Nejenže se jedná o sto třicet let starý případ, ale zároveň neposkytuje žádné jasné vodítko či výkladové pravidlo pro soudce, kteří musí posuzovat jednotlivé případy v současné společnosti.

5 Nutná obrana v českém trestním právu

5.1 Obecně k nutné obraně

Nutná obrana je ve vztahu ke krajní nouzi zvláštním, speciálním, privilegovaným případem. Podle § 29 TZ je nutná obrana jednáním, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákoníkem, přičemž další podmínku stanoví odstavec druhý, který uvádí, že o nutnou obranu se jednat nebude, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Text zákona je v tomto případě poměrně vágní a vymezuje široký okruh případů, které je možno podřadit pod tento institut. Tato obecnost také poskytuje rozsáhlý prostor pro výklad a aplikaci nutné obrany.

Z daného ustanovení zákona vyplývají základní objektivní podmínky nutné obrany. Jedná se o přímo hrozící nebo trvající útok, tento útok musí směřovat proti zájmu chráněnému trestním zákoníkem a obrana proti tomuto útoku nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Jednání v nutné obraně ve své podstatě nahrazuje zásah veřejné moci a není proto nebezpečné pro společnost. Obránce chrání tytéž zájmy, které chrání trestní zákon, nejedná tedy proti účelu trestního zákoníku, ale naopak ve shodě s ním. Právním důsledkem jednání v nutné obraně je nejen beztrestnost, ale i oprávněnost jednání a jím způsobených následků. V důsledku toho nemůže být v takovém jednání spatřován trestný čin ani přestupek a současně zde chybí jeden ze základních předpokladů vzniku občanskoprávní odpovědnosti za způsobenou škodu.⁹³

Srovnáme-li nutnou obranu s krajní nouzí, tak jde o instituty se shodnou povahou. Vylučují protiprávnost i trestnost a jsou tedy jednáními dovolenými. Avšak podmínky pro jednání v nutné obraně jsou podstatně mírnější. Není zde jakékoliv nebezpečí vyvolané okolnostmi různého druhu jako u krajní nouze, ale zpravidla útok fyzické osoby. Škoda nevzniká komukoliv, ale útočníkovi, vůči němuž není třeba brát tolik ohledů, jelikož právě on se podílel na škodě, která vznikla z jeho jednání. Útočníkovi je možno způsobit i větší škodu, ne však v hrubém nepoměru ke škodě, která hrozila. Obvykle se jedná o obranu na tělesné integritě, ale je možné útočit i na majetek útočníka. Není zde ani požadavek subsidiarity,

⁹³ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-120-5., str. 265-266.

tedy odvrátit nebezpečí jinak, a tím pádem ani požadavek útok snášet. Naopak společným znakem nutné obrany a krajní nouze je to, že okruh ohrožených zájmů je totožný a oprávněn jednat v krajní nouzi nebo nutné obraně je každý. Obecně se připouští a je také žádoucí obrana jiných než vlastních zájmů obránce. Kdokoli je tedy oprávněn odvrátit útok na zájmy chráněné trestním zákoníkem, a to i když tento útok nesměřuje proti němu samotnému, není tedy útokem sám bezprostředně ohrožen. Takové jednání se nazývá pomoc v nutné obraně nebo také vystoupení na obranu jiného.⁹⁴

Důvodem privilegování nutné obrany je zájem na okamžité reakci společnosti, jelikož toto jednání nahrazuje nedostatek ochrany ze strany orgánů veřejné moci, a také zájem na tom, aby nedocházelo k nenahraditelným újmám na životě, zdraví a majetku. Subjekt jednající v nutné obraně neuplatňuje své právo proti jinému právu, ale proti bezpráví, a důsledky způsobené obranou postihují toho, kdo útok úmyslně vyvolal.⁹⁵

5.2 Předpoklady ospravedlňující jednání v nutné obraně

5.2.1 Chráněný zájem

Útok musí být veden proti zájmu chráněnému trestním zákoníkem. Může jít o zájmy jednotlivce, ale i společnosti, státu, právnických osob a jiných organizací. Jelikož trestní zákoník blíže nevymezuje tyto hodnoty, lze nutné obrany užít proti útoku na život, zdraví, svobodu, majetek, důstojnost i čest. Může se například jednat i o útok, který směřuje proti domovní svobodě způsobem uvedeným v § 178 TZ.⁹⁶ V takovém případě trvá útok do té doby, dokud se nepodaří útočníka, jenž vnikl do bytu nebo domu jiného, z domu nebo bytu vyhnat.⁹⁷

⁹⁴ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978- 80-7502-120-5, str. 265-266.

⁹⁵ NOVOTNÝ, O., GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VOKOUN, R. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-509-0., str. 265.

⁹⁶ Dané ustanovení zní: „Kdo neoprávněně vnikne do obydlí jiného nebo tam neoprávněně setrvává, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“

⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu SSR z 29. 6. 1978, sp. zn. 4 Tz 40/78.

5.2.2 Útok

Legální definice útoku, který ohrožuje společenské vztahy chráněné trestním zákoníkem a který přímo hrozí nebo trvá, neexistuje, a proto se z hlediska zákonného vymezení jedná o poměrně abstraktní pojem. Obecně by se dalo říci, že se jedná o úmyslné, protiprávní jednání člověka, jež je nebezpečné pro společnost. Útok je určitý druh nebezpečí. Z hlediska zavinění může být útok jednáním úmyslným i nedbalostním. Jak jsem již výše uvedla u podmínek krajní nouze, tak útok nemusí být vždy trestným činem, a proto se nevyžaduje, aby útočník byl osobou trestně odpovědnou. Může se jednat o dítě, osobu nepřičetnou či osobu jednající ve skutkovém omylu. Nutná obrana je obecně přípustná i proti útoku vyprovokovanému, pokud útok obránce nevyprovokoval záměrně, aby následně mohl způsobit útočnickovi újmu. Útokem však není nebezpečné chování zvířete, ledaže by šlo o zvíře poštvané člověkem. V takovém případě by bylo zvíře posuzováno jako živý nástroj člověka.⁹⁸

Útokem musí být vždy čin protiprávní, ale naopak ne vždy čin trestný. U některých trestných činů je obrana již povahou věci vyloučena. Jedná se například o zanedbání povinné výživy.⁹⁹ Útok mívá formu konání, ale také opomenutí. Útokem ve formě opomenutí budou zejména takové případy, kdy měl pachatel zvláštní povinnost konat. Například když jde majitel venčit psa do parku, kde pes napadne a pokouše dítě. Jelikož majitel neučiní nic, čímž by se tomu pokusil zabránit, budeme posuzovat jednání majitele jako útok ve smyslu § 29 TZ.

Nutná obrana není přípustnou obranou proti činu, který je dovolený nebo přímo nařízený, jako třeba zákrok veřejného činitele provedený podle zákona. Sám čin v nutné obraně je činem dovoleným, a proto proti němu není přípustná nutná obrana. Lupič, který zraní bránícího se, nemůže namítat, že jednal v nutné obraně. Takové jednání je třeba považovat za pokračování útoku bez ohledu na to, zdali byl útok od počátku namířený vůči osobě, jež jedná v nutné obraně, anebo vůči jiné osobě. Osoba, která koná v nutné obraně,

⁹⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5., str. 398-420.

⁹⁹ Ustanovení § 196 TZ stanovuje, že: „Kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.“

je proto oprávněna překonat i tento útok vůči své osobě způsobem, jenž není zřejmě nepřiměřený povaze a nebezpečnosti útoku.¹⁰⁰

To, že útok hrozí přímo, znamená, že k porušení chráněného zájmu má dojít v úzké časové a zpravidla i místní souvislosti. Útok však nemusí být přímo zahájen, nutná obrana je možná i tehdy, jestliže pachatel projevil úmysl spáchat trestný čin, a tím vyvolá ohrožení chráněného zájmu. Jako příklad je možno uvést trestný čin loupeže, u kterého i pohrůžka bezprostředního násilí postačí k naplnění skutkové podstaty trestného činu. Přímo hrozícím útokem může být i výhrůžka člověka známého svou agresivitou a násilností. V takových případech obránce nemusí čekat, zda se z hrozícího útoku vyvine útok přímo hrozící nebo trvající, neboť by se tím vystavoval nepřiměřenému nebezpečí. Pro rozpoznání může být u trestných činů pomocným kritériem vývojové stádium trestného činu, do něhož se jednání útočnicka dostalo. Nutná obrana tak není přípustná proti útoku teprve připravovanému, který nehrozí bezprostředně. Zpravidla bude počátek možnosti jednání v nutné obraně spadat do okamžiku, kdy útok přejde do stádia pokusu a útočník například již na oběť ve vražedném úmyslu střílí, ale zatím nezasáhl.¹⁰¹

Další podmínkou je, že útok nesmí být přerušen ani ukončen. Útok musí přímo hrozit, přičemž je třeba každou situaci posuzovat z pohledu obránce, jak takové nebezpečí přímo hrozícího útoku vnímá. Rozpoznávací schopnosti obránce mohou být v dané situaci velmi často ochromeny, a proto po něm nelze spravedlivě požadovat přesné, bezchybné rozpoznání a kvalifikování průběhu jednání útočnicka, neboť riziko by měl nést v podstatě vždy útočník, jelikož zejména on přispěl ke vzniku střetu. Za předpokladu, že by byl obránce svázán povinností přesného vyhodnocení dané situace, byla by možnost jednání v nutné obraně značně omezena, jelikož by bylo toto jednání velmi často kriminalizováno.¹⁰²

Ukončení útoku není totožné s dokonáním činu, tedy naplněním všech znaků skutkové podstaty trestného činu (pokud se jedná o trestný čin). Nutnou obranu tak lze použít na pachatele krádeže, který si odnáší ukradené věci, neboť útok na majetkové zájmy

¹⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu SSR z 29. 6. 1978, sp. zn. 4 Tz 40/78.

¹⁰¹ JANEČKOVÁ, E. *Právní aspekty sebeobrany*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-760-7., str. 37-38.

¹⁰² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 2. 1983, sp. zn. 1 To 4/83.

stále trvá, i když je trestný čin dokonán a útočník odchází. Jestliže však pachatel prchá bez lupu, jde o útok ukončený a nehrozí porušení ani ohrožení chráněných zájmů. Koncový moment nutné obrany je tedy tam, kde pomíjí nebezpečí pro napadené zájmy, nebo jsou tyto zájmy již porušeny a nehrozí nebezpečí dalších škod. Iniciativa vedoucí ke vzájemnému střetnutí musí vždy vycházet od útočníka, a právě touto iniciativou je určováno, kdo je obráncem a kdo je útočníkem.¹⁰³

Pojem útok bývá často zaměňován s pojmem napadení. Ačkoliv jsou oba pojmy velmi podobné, nejedná se o pojmy totožné. Napadení je násilné, fyzické jednání, které ohrožuje chráněný zájem, většinou je spojené s překonáváním odporu či zabráněním mu. Naproti tomu útok je pojem širší a zahrnuje jak násilné, tak nenásilné formy jednání.¹⁰⁴

Jak jsem již výše uvedla, nutná obrana je přípustná i po dokonání trestného činu. Stejně tak je nutná obrana přípustná u trestného činu trvajícím, kdy je protiprávní stav udržován. Nutná obrana je však nepřípustná v případech, kdy byl útok úspěšně odvrácen, útočník rezignoval a nemůže dosáhnout cíle. Dále v případě, kdy byl útok úspěšný, útočník dosáhl cíle a již neohrožuje další trestním právem chráněné zájmy. A v neposlední řadě v případech, kdy útočník dobrovolně upustí od svého jednání.¹⁰⁵

5.2.3 Přiměřenost obrany

Nutnou obranou se tedy rozumí jednání obránce, kterým se snaží odvrátit nebezpečí pramenící z útoku, přičemž v rámci takového jednání není svázán požadavkem subsidiarity ani proporcionality, jako je tomu u krajní nouze, tudíž je uplatnění nutné obrany v praxi poměrně širší. Subsidiarita, tedy situace, kdy dané jednání je jediným možným způsobem ochrany ohroženého zájmu, není podmínkou nutné obrany, a právem každého je zvolit nutnou obranu v situaci, kdy může volit mezi obranou a jiným mírnějším způsobem řešení,

¹⁰³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5., str. 398-420.

¹⁰⁴ JANEČKOVÁ, E. *Právní aspekty sebeobrany*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-760-7., str. 39.

¹⁰⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 21. 5. 1927, sp. zn. Zm II 122/27.

například útekem.¹⁰⁶ Myslím si, že obránce by se měl snažit spíše útoku vyhnout v případech, kdy v postavení útočníka je dítě či osoba nepřičetná a obránce si je takové situace vědom. Meze nutné obrany jsou uvedeny v § 29 odst. 2 TZ, který uvádí, že nutná obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, což znamená, že tato obrana může být nepřiměřená, ale ne zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

V tomto ohledu je zajímavý vývoj právní úpravy, který směřoval k postupnému uvolňování zákonných mezí jednání v nutné obraně. Trestní zákon z roku 1950 stanovil,¹⁰⁷ že obrana musí být přiměřená útoku. Trestní zákon z roku 1961 již stanovil,¹⁰⁸ že obrana nesmí být zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku. Meze nutné obrany pak ještě více uvolnila novela trestního zákona z roku 1993, jejíž znění převzal i současný trestní zákoník, který stanovuje, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.¹⁰⁹

Při poměrování přiměřenosti a nepřiměřenosti obrany se porovnává intenzita útoku a obrany. Podstatná jsou zejména kritéria jako význam zájmu, proti kterému útok směřuje, intenzita útoku, zda je útok individuální či skupinový, prostředky použité při útoku, osoba útočníka, jeho fyzická i duševní výbava, místo a čas útoku a jiné okolnosti, které útok provázejí.¹¹⁰ Užitím zcela zjevně nepřiměřené obrany jako určité hranice v nutné obraně se zákonodárci pokusili eliminovat chyby obránce ve vnímání útoku a posouzení intenzity takového útoku, jelikož takové vnímání může být v okamžiku útoku ovlivněné stresem, strachem a jinými okolnostmi plynoucími z útoku.¹¹¹

Způsob útoku nelze ztotožňovat s intenzitou útoku, i když ji zahrnuje. Způsob útoku je významným hlediskem sloužícím k porovnání, protože například jedna ze stran může mít

¹⁰⁶ Viz rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 6. 9. 1957, sp. zn. 4 To 181/57.: „U nutné obrany není podmínkou její proporcionalita ani subsidiarita. Obranu proti útoku přímo hrozícímu nebo trvajícím nelze tudíž považovat za nepřiměřenou jenom proto, že napadený se útoku nevyhnul útekem, i když byl útok možný, anebo že nezvolil mírnější možnou obranu, jež nevybočila ještě z mezí přiměřenosti. Přiměřenost obrany nutno posuzovat z hlediska konkrétní situace, v níž se vůči útočníkovi napadený ocitl.“

¹⁰⁷ Srov. § 8 zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁸ Srov. § 13 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁹ ŠÁMAL, P. *Trestní právo hmotné*. 7. přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-616-7, str. 222.

¹¹⁰ KYBIC, P., NOVOTNÝ, F. *Nutná obrana (několik poznámek)*. TP. 2/2015., str.14.

¹¹¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR z 28. 4. 1990, sp. zn. 11 To 27/90.: „...z hlediska podmínek nutné obrany je třeba přihlížet i k psychickému stavu obviněné a k jejímu subjektivnímu náhledu na trvání a nebezpečnost útoku.“

k dispozici střelnou zbraň, ale použije ji jen k úderu pažbou. Pak je následek takového použití zbraně jistě několikanásobně menší, než kdyby byla použita běžným způsobem. To potvrzuje i judikatura,¹¹² která tvrdí, že intenzita obrany, a tedy přiměřenost obrany k intenzitě útoku, není závislá na použitém prostředku, ale na tom, jak ho bránící použije. Rozhodujícím faktorem tedy není, jaké prostředky zvolil obránce a jaké útočník. Obránce nemusí použít prostředky odpovídající prostředkům útočníka, protože zpravidla nebude mít čas si takový prostředek obrany vybírat. Pro účely nutné obrany neplatí tedy tzv. rovnost zbraní a je například možno užít zbraně i proti útočníkovi, který je neozbrojený. Tento výklad se pak odráží také v judikatuře Nejvyššího soudu: „*Ze samotné podstaty věci také vyplývá, že obrana musí být tak intenzivní, aby útok odvrátila, tj. musí být silnější než útok.*“¹¹³ Dále lze citovat: „*Riziko za výsledek konfliktu mezi útočníkem a obráncem musí nést především útočník. Pouze tak je možné ustanovení § 13 tr. zák. o nutné obraně aplikovat způsobem, který sledoval i zákonodárce, jestliže ve prospěch obránce v tomto ustanovení připustil poměrně širokou diferencii mezi intenzitou obrany.*“¹¹⁴ Zároveň však taková obrana nesmí být zcela zjevně intenzivnější, než jaká stačila k odvrácení útoku. Nelze útočníka úmyslně usmrtit při ochraně majetku tam, kde by k odvrácení útoku stačilo útočníka zranit.¹¹⁵ Dále zde také nesmí být hrubý nepoměr mezi zájmem chráněným v nutné obraně a zájmem obětovaným.

Jak jsem již zmínila, není podmínkou nutné obrany subsidiarita, tedy podpůrnost nutné obrany. Obránce není povinen útoku na zájem chráněný trestním zákonem ustupovat, například útekem, a proto se v takovém případě nebude jednat ani o vybočení z mezí nutné obrany, jako by tomu bylo u krajní nouze. Obránce není ani povinen volit mírnější způsob obrany či přivolání pomoci, z čehož plyne, že obrana nemusí být pouze pasivní, ale i aktivní.

Přiměřenost nutné obrany lze posuzovat jak z objektivního, tak ze subjektivního pohledu.¹¹⁶ Posouzení nutné obrany z objektivního hlediska spočívá v posouzení kohokoliv nezúčastněného, nezaujatého, kdo nezohledňuje postavení obránce, jeho způsob vnímání

¹¹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR z 12. 2. 1980, sp. zn. 5 Tz 143/79.: „*Intenzita obrany a přiměřenost obrany intenzitě útoku není závislá na použitém prostředku, ale na tom, jak ho bránící použije.*“

¹¹³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007.

¹¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. 3 Tdo 840/2006.

¹¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2002, sp. zn. IV. ÚS 433/02.

¹¹⁶ KYBIC, P., NOVOTNÝ, F. *Nutná obrana (několik poznámek)*. TP. 2/2015., str. 14.

útoku a následné obrany. Toto posouzení obránce značně znevýhodňuje, protože právě subjektivní hlediska, jako je stres, strach a časová tíseň hrají při jednání v nutné obraně významnou roli. Česká trestněprávní nauka však preferuje při zohledňování přiměřenosti nutné obrany její subjektivní posuzování a přihlíží tedy ke stavu, v jakém se obránce v okamžiku útoku ocitl. Ani skutečnost, že napadený měl jednat v afektu vzteku, ještě nevyklučuje nutnou obranu.

Jak plyne z judikatury: „*Posouzení, kdy je obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, ovšem vždy závisí na okolnostech konkrétního případu. O zcela zjevně nepřiměřené obraně lze tak uvažovat především za situace, kdy obránce použije proti útočníkovi takové prostředky a tím způsobem, že to zcela jasně, očividně a nepochybně neodpovídá okolnostem charakterizujícím způsob útoku. Při posuzování přiměřenosti obrany musí být dále zjištěno, jaké fyzické konstituce byli útočník a obránce, jaký byl mezi nimi věkový rozdíl, zda jde o útočníka, který je znám svou agresivitou apod. Obrana je zcela zjevně nepřiměřená útoku, pokud podle poznatků a úsudku bránící se osoby, k jejímuž psychickému stavu vyvolanému útokem je třeba rovněž přihlížet, není obrana adekvátní k odvrácení útoku, a kromě toho též tehdy, je-li obrana zcela neúměrná intenzitě a významu útoku.*“^{117, 118}

5.3 Excesy a polehčující okolnosti

Za exces se označuje situace, kdy dojde k překročení či vybočení z podmínek a mezí nutné obrany.¹¹⁹ Prvním případem je exces intenzivní, kdy jde o překročení z mezí nutné obrany z hlediska intenzity obranného jednání a je zde značný nepoměr mezi intenzitou útoku a obrany, nebo mezi škodou hrozící a způsobenou. Obranné jednání musí být vždy silnější intenzity než je útok, aby byl útok odvrácen. Podle dikce zákona se však nesmí jednat o obranu zcela zjevně nepřiměřenou.¹²⁰ Příkladem může být střelba na děti, které jsou v cizí zahradě na třešních. Nejvyšší soud k tomu dodává, že samotná skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočníkovi zbraně, neznamená, že jde o obranu zcela zjevně

¹¹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007.

¹¹⁸ HENDRYCH, L. *Trestněprávní institut nutné obrany*. Diplomová práce. Plzeň: Právnická fakulta ZČU, 2012, str. 35 a násl.

¹¹⁹ JANEČKOVÁ, E. *Právní aspekty sebeobrany*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-760-7, str. 43.

¹²⁰ Srov. § 29 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

nepřiměřenou.¹²¹ Dalším případem je exces extenzivní, kdy obrana nebude směřovat proti přímo hrozícímu nebo trvajícím útokům, ale zpravidla půjde o obranu předčasnou nebo o obranu po skončení útoku.¹²²

Vybočení z mezí nutné obrany může být i případ, kdy se obránce zpočátku brání způsobem přiměřeným způsobu útoku, ale po skončení sám přejde do útoku s úmyslem vypořádat se s útočníkem, i když už žádné nebezpečí nehrozí. Za následky takového jednání bude pachatel trestně odpovědný a nemůže se dovolávat, že jednal v nutné obraně ve smyslu § 29 TZ.¹²³ I když je třeba přihlížet k subjektivnímu stavu obránce, tak ne vždy bude jeho jednání posuzováno jako jednání v nutné obraně. *„Okolnost, že pachatel spáchal trestný čin v okamžiku, kdy již ani subjektivně nemohl pociťovat obavu z útoku poškozeného, vylučuje existenci splnění podmínek nutné obrany ve smyslu ustanovení § 29 trestního zákoníku.“*¹²⁴

Ani v případě, kdy existuje útok jen v představách jednajících osoby, nejsou splněny podmínky nutné obrany. Jednání takové osoby by bylo posuzováno jako obrana putativní neboli domnělá, přičemž by nejčastěji takové jednání bylo kvalifikováno jako pozitivní skutkový omyl. Daná osoba by tak byla odpovědná za trestný čin spáchaný z nedbalosti.¹²⁵ Jako příklad lze uvést případ, kdy kolemjdoucí je svědkem toho, jak muž zaútočí nožem na ženu, a proto zakročí. Netuší však, že jde o nácvik sebeobrany. Jeden z judikátů Nejvyššího soudu z poslední doby hodnotí putativní obranu a uvádí následující stanovisko: *„O skutkový omyl ohledně okolnosti vylučující protiprávnost jde v případě, že pachatel subjektivně vnímal poškozeného jako osobu, která se účastnila společně s další osobou útoku proti němu, ačkoli ve skutečnosti o takovou účast poškozeného na útoku nešlo. Za těchto okolností se může jednat o tzv. putativní obranu. Proto je namístě posoudit jednání pachatele podle zásad o skutkovém omylu. Základním důsledkem skutkového omylu pachatele je přitom, že mu nelze přičítat úmyslné zavinění ve vztahu k následku, který způsobil poškozenému. Uvažovat*

¹²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2010, č. j. 6 Tdo 69/2010.

¹²² ŠÁMAL, P. *Trestní právo hmotné*. 7. přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-616-7, str. 226.

¹²³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 2. 1978, sp. zn. 11 To 1/78.

¹²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2010, sp. zn. 8 Tdo 485/2010.

¹²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 27. 11. 1925, sp. zn. Zm I 370/25.

*lze nejvýše o nedbalostním zavinění pachatele, pokud lze dovést jeho nedbalost ohledně skutečnosti, že ze strany poškozeného nešlo o útok, resp. o účast na útoku.*¹²⁶

V případě vybočení z mezí nutné obrany bude daná osoba odpovědná za protiprávní čin, jehož skutkovou podstatu svým protiprávním jednáním naplnila, přičemž při posouzení takového jednání nebude rozhodné, zda se jednalo o exces intenzivní či extenzivní.

Stejně jako u krajní nouze může soud při ukládání trestu zohlednit jako polehčující okolnost ve smyslu § 41 TZ to, že pachatel spáchal trestný čin odvraceje útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany. A stejně tak je možné, aby podle § 58 odst. 6 TZ soud snížil trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, jestliže pachatel spáchal trestný čin odvraceje útok, aniž byly zcela splněny podmínky nebo meze nutné obrany. To ale znamená, že zde musí existovat alespoň nějaké podmínky, aby soud mohl využít tohoto institutu. Toto mimořádné snížení se však netýká putativní nutné obrany, jelikož § 58 TZ vyžaduje odvrácení reálného útoku, nikoli útoku domnělého.¹²⁷

Diskutabilní z hlediska dodržení podmínek nutné obrany je problematika tzv. automatických obranných zařízení jako je oplocení objektů, v němž je zaveden elektrický proud či samotní hlídací psi. Hlavním problémem je to, že tato zařízení jsou instalována v době, kdy útok přímo nehrozí a také se většinou spouštějí a fungují bez součinnosti člověka, a proto nedokáží rozpoznat, kdy jde o přímo hrozící útok a kdy ne. V souvislosti s automatickým fungováním těchto zařízení není pak možné ani regulovat jejich intenzitu, aby nedošlo k vážné újmě na zdraví jen proto, že se například dotyčná osoba chtěla v objektu ukrýt před bouří.¹²⁸ Soudní praxe dovodila, že samotné užití automatických obranných zařízení samo o sobě nevylučuje naplnění podmínek nutné obrany, vždy však musí být zabezpečeno, aby se aktivovaly jen proti přímo hrozícímu nebo trvajícím útokům na zájem chráněný trestním zákonem a aby jejich účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu

¹²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2010, sp. zn. 7 Tdo 356/2010.

¹²⁷ JANEČKOVÁ, E. *Právní aspekty sebeobraný*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-760-7, str. 33-47.

¹²⁸ CHMELÍK, J., NOVOTNÝ, F., STOČESOVÁ, S. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-583-8, str. 146.

útohu. Při zaviněném nedodržení podmínek tím, kdo jej instaloval a odpovídá za jeho provoz by přicházela v úvahu jeho odpovědnost za trestný čin spáchaný zpravidla z nedbalosti.^{129,130}

¹²⁹ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008.

¹³⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, str. 398-420.

6 Nutná obrana v irském trestním právu

6.1 Obecně k nutné obraně

Úprava nutné obrany v irském trestním právu je podle mého názoru jednou z nejvíce chaotických. V různých pramenech se také setkáváme s různými názvy tohoto institutu. Velmi často je pro nutnou obranu užíván výraz *self-defence*, ze kterého již volným překladem „vlastní obrana“ vyplývá, že není úplně přesný, jelikož ne vždy jde o obranu pouze vlastních zájmů. Pro přesnost se tedy spíše užívá výrazu legitimní obrana (*legitimate defence*) či legitimní užití síly (*lawful use of force*), přičemž je možné takovou obranu dále dělit na případy, kdy daná osoba je nucena bránit své vlastní zájmy, rodinu či majetek (*private defence*), a na případy, kdy je nutno užít takovou sílu za účelem legitimního zatčení či za účelem toho, aby bylo možno předejít nebo zabránit spáchání trestného činu. V takovém případě se nejedná o obranu individuálních zájmů dané osoby, ale o obranu zájmů celospolečenských (*public defence*). Stejně jako nutná obrana v českém trestním právu, tak i jednání v nutné obraně v irském trestním právu nahrazuje nedostatek ochrany ze strany orgánů veřejné moci. Orgány veřejné moci často nejsou schopny garantovat ochranu kohokoliv v jakémkoliv okamžiku, a proto je v takových okamžicích přípustné užít sílu za účelem obrany. Toto právo je součástí jednoho ze základních práv, práva na život a fyzickou bezpečnost, které je zakotveno v článku 40.3 Ústavy Irské republiky.¹³¹ Fyzická bezpečnost je pak vnímána jako přirozené a absolutní právo, bez jehož uznání bychom nebyli schopni soužití v jedné společnosti.¹³²

Jak už jsem výše zmínila, úprava institutu nutné obrany je v irském trestním právu poměrně nepřehledná. Setkáváme se zde se třemi různými prameny práva, které tento institut upravují. První oblastí je již tradičně úprava v common law na základě dřívějších soudních rozhodnutí. V roce 1997 byl schválen zákon týkající se méně závažných trestných činů (Non Fatal Offences Against the Person Act 1997; dále také jen „zákon z roku 1997“),¹³³ jehož účelem měla být komplexní úprava institutu nutné obrany, avšak nakonec tento zákon,

¹³¹ Čerpáno z: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html>. Cit. dne 25. 10. 2016.

¹³² Law Reform Commission. *Report on Defences in Criminal Law*. 2009, str. 25-27. Dostupné z: http://www.lawreform.ie/_fileupload/reports/rdefencesincriminallaw.pdf. Cit. dne 26. 10. 2016.

¹³³ Čerpáno z: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1997/act/26/enacted/en/html>. Cit. dne 25. 10. 2016.

jak již jeho název napovídá, zahrnuje pouze případy, kdy v rámci nutné obrany nedošlo k usmrcení útočnicka. Tím se stala úprava nutné obrany úpravou dvojkolejnou. V roce 2011 byl pak schválen další zákon The Criminal Law (Defence and the Dwelling) Act 2011 (dále také jen „zákon z roku 2011“),¹³⁴ který se vztahuje pouze k ochraně obydlí. Shrneme-li tedy všechny tři zmíněné prameny, tak v případě, že je osoba nucena jednat v nutné obraně ve svém obydlí, bude nutno vycházet z daného zákona na ochranu obydlí. V případě, že bude osoba nucena jednat v nutné obraně kdekoliv jinde, pak bude záležet, zda došlo k usmrcení útočnicka či ne.

V nedávno řešeném případě *Director of Public Prosecutions v O'Connor (2014)* soudce O'Donnell prohlásil, že podmínky nutné obrany mohou být shrnuty poměrně stručně. Nikdo nemá právo zaútočit na jinou osobu. Avšak v případě, kdy je osoba vystavena takovému násilnému útoku, pak je oprávněna bránit se a pokud objektivně neužije více síly než je třeba k odvrácení takového útoku, pak takové jednání nebude trestným činem, a to i v případě, že dojde k usmrcení útočnicka. Navíc v případě, kdy bránící se osoba přece jen užije více síly než bylo z objektivního hlediska nutné, ale ne více než, podle názoru poroty, bylo z jejího subjektivního hlediska nutné, pak nebude trestně odpovědná za vraždu, ale za zabití.¹³⁵

6.2 Předpoklady ospravedlňující jednání v nutné obraně a případy vylučující možnost jednání v nutné obraně

Ustanovení § 18(1) Non Fatal Offences Against the Person Act 1997 uvádí případy, kdy užití síly nebude zakládat odpovědnost za trestný čin, jestliže takové jednání bylo přiměřené těm okolnostem, o kterých se daná osoba domnívala, že jsou dány. Primárně se jedná o případy, kdy daná osoba užije síly, aby ochránila sebe nebo člena své rodiny před ublížením na zdraví, násilným útokem či detencí způsobenou útočnickem. Dále v případě neoprávněného vstupu na cizí pozemek a ochrany svého nebo cizího majetku před odcizením, zničením, poškozením či neoprávněným vniknutím. A v neposlední řadě také v případech, kdy je síly užito ve snaze předejít spáchání trestného činu nebo porušení míru.

¹³⁴ Čerpáno z: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2011/act/35/enacted/en/html>. Cit. dne 25. 10. 2016.

¹³⁵ Přednášky Dr Paula Anthony Mc Dermotta, *Criminal Offences and Defences & Issues in Criminal Law, 2014-2015 & 2015-2016*, Semester II.

Ustanovení § 19 stejného zákona stanovuje, že užití síly, které napomáhá nebo jehož důsledkem je legitimní zadržení pachatele, nebude taktéž zakládat odpovědnost za trestný čin.

A v ustanovení § 18(6) jsou potom uvedeny okolnosti, za kterých je možno užití síly proti členovi policejního sboru.¹³⁶ Je tomu tak pouze v situaci, jestliže daná osoba věří, že jsou zde okolnosti, které by ospravedlňovaly nebo omlouvaly užití takové síly a zároveň si je vědoma, že této síly je použito proti členovi policejního sboru ve službě a současně domnívá se, že takové jednání je nezbytné pro odvrácení újmy, která jí nebo osobě blízké bezprostředně hrozí.

V případě *DPP v Barnes (2007)* soudce Hardiman J upozorňuje na danou anomálii v irském trestním právu a to, že zákon z roku 1997 bude možné aplikovat pouze v případech, kdy nedošlo k usmrcení útočníka. Na druhou stranu však také uvádí, že je možno z této dvojkolejné úpravy vyvodit určité analogie, které mohou být v praxi užitečné.

6.2.1 Síla

Význam a výklad pojmu síla je další důležitou otázkou, která musí být vymezena pro případné jednání v nutné obraně. Ustanovení § 20(1) Non Fatal Offences Against the Person Act 1997 stanovuje, že o užití síly vůči jiné osobě nebo majetku nejde jen v případech, kdy osoba užití skutečného násilí, ale i v případech, kdy jednání takové osoby má dopad na majetek či tělo jiné osoby. Za užití síly by dále mělo být považováno i to, že daná osoba užitím takového násilí proti jiné osobě hrozí anebo jinou osobu zadržuje bez skutečného užití násilí.¹³⁷

Výklad pojmu síla, shodující se s danými ustanoveními zákona z roku 1997, potvrzují i některé případy v common law. V případě *R v Terewi (1985)* bylo stanoveno, že hrozba užití násilí, tedy pouhá slova, mohou být již považována za užití násilí. Naopak v případě *Bayer v Police (1994)* bylo stanoveno, že poklidná demonstrace nemůže být považována za užití násilí. V případě *Blake v DPP (1993)* demonstrant proti válce v Iráku popsal budovu

¹³⁶ V Irsku nazýváno jako An Garda Síochána.

¹³⁷ CHARLETON, P., MCDERMOTT, P., BOLGER, M. *Criminal law*. Charlottesville, Va.: Lexis Law Pub., c1999. ISBN 1854758454, kapitola 13.

Parlamentu, ani to však nebylo považováno za užití násilí. Vystala zde však otázka, zda by daný případ byl posouzen stejně, kdyby nebyl užit pouhý sprej, ale pachatel by takový nápis na zeď například vytloukl.

6.2.2 Množství a stupeň užití síly

Podle zákona z roku 1997 musí být síla přiměřená okolnostem, jakým daná osoba věří, že tu jsou¹³⁸ a hrozba užití síly může být přiměřenou okolností pro to, aby se daná osoba bránila silou.¹³⁹ Stejně tak je tomu i v common law, kde bylo stanoveno, že test pro ověření toho, zda byla síla přiměřená, je subjektivní. Jestliže daná osoba upřímně věří, že jednala pod hrozbou útoku, tak by takto měla být posuzována i z pohledu poroty, i když se třeba ohledně takových okolností mýlila. Úkolem poroty je pouze posoudit, zda skutečně existovaly okolnosti pro takové přesvědčení.¹⁴⁰ Od člověka, který byl pod velkým tlakem, není možno očekávat, že bude dělat stoprocentně promyšlená rozhodnutí. Ačkoliv se jedná o test subjektivní, tak má však i svou objektivní složku. A sice, zda by na základě skutečností, ve které věřil obránce, i rozumná osoba¹⁴¹ považovala užití síly za přiměřené nebo nikoliv. Jedná se tedy o objektivizovaný subjektivní přístup.

V britském případě *Palmer v R (1971)* bylo ke stupni užití síly řečeno následující stanovisko:¹⁴² „Některé útoky mohou být závažné a velmi nebezpečné, jiné nemusí. Jestliže se jedná o relativně méně závažný útok, nebylo by rozumné dovolit jednání, které se spíše podobá odplatě a je kompletně neproporcionální k okolnostem dané situace. V takových případech rozhodne zdravý rozum poroty.“

¹³⁸ Ustanovení § 18(1) Non Fatal Offences Against the Person Act 1997.

¹³⁹ Ustanovení § 20(3) Non Fatal Offences Against the Person Act 1997.

¹⁴⁰ Viz rozhodnutí *People (DPP) v O'Reilly (2007)*.: „Zcela jistě se bude jednat o test subjektivní. Není otázkou, zda byla porota objektivně přesvědčena, že obránce jednal ve skutečné sebeobraně, otázkou je, zda obránce upřímně věřil v takové okolnosti. Při hodnocení případu by porota měla především posuzovat, zda zde byly přiměřené důvody pro takové přesvědčení.“ Volně přeloženo. Překlad vlastní.

¹⁴¹ Tzv. *reasonable man* je právní fikcí vytvořenou soudy v common law. Jedná se o průměrně rozumného člověka s odpovídajícími vlastnostmi. Tato fikce bývá užívána pro porovnávání stávající situace se situací, ve které by měl jednat tento průměrně rozumný člověk.

¹⁴² Volně přeloženo. Překlad vlastní.

6.2.3 Chráněné zájmy

Podle definice zákona z roku 1997 je možné užít síly při obraně sebe samého a zájmů vlastních, ale i rodiny a kohokoliv dalšího. Ochranu lze tedy poskytnout komukoliv. Pohled common law v Irsku můžeme nalézt v případě z roku 1954 *The People (AG) v Keatley*, kde se uvádí, že každý muž má právo bránit jiného muže užitím přiměřené síly proti nezákonnému užití síly (V originále: „*Every man has the right of defending any man by reasonable force against unlawful force.*“). Závěry common law a zákona z roku 1997 jsou tedy stejné.

6.2.4 Užití nutné obrany proti nutné obraně

Jiným případem je situace, která byla záměrně vyvolána osobou, která jednala v nutné obraně pod záminkou spáchání trestného činu. Podle zákona z roku 1997 se na takové případy nutná obrana vztahovat nebude, avšak pouze, pokud tato situace nebyla vyvolána legitimním jednáním takové osoby.¹⁴³ To bylo potvrzeno v případě *People (DDP) v Barnes (2007)*, kdy lupič zavraždil majitele domu při vloupání. Lupič se snažil bránit tím, že jednal v nutné obraně, i když se do domu vloupal. To bylo soudem odmítnuto. Lupič byl od počátku v pozici útočníka, který vyvolal situaci vzájemného střetu, a tak není možné, aby jeho jednání bylo posuzováno jako jednání v nutné obraně. Vloupání je závažný násilný akt a navíc zákon z roku 2011 speciálně chrání právě obydlí. Nicméně s ohledem na článek 40 Ústavy Irské republiky,¹⁴⁴ který chrání každý lidský život, by lupič měl mít možnost alespoň nějaké obrany, i když velmi limitované. Proto vražda majitele domu při vloupání nikdy nemůže být posouzena jako méně mírněji trestný čin než je trestný čin zabití. Důvodem je lupičova počáteční, závažná agrese.¹⁴⁵

6.2.5 Nutná obrana versus pomsta

Stejně jako v českém trestním právu je možnost jednání v nutné obraně omezena na situace, kdy stále bezprostředně hrozí nebo trvá útok. Nesmí se jednat o útok již ukončený, kdy reálně žádné nebezpečí nehrozí.¹⁴⁶ Důležitou roli tedy hraje časový sled událostí, jak můžeme například vidět v případě *The People (AG) v Commone 1 Frewen 400 (1975)*, kdy se

¹⁴³ Ustanovení § 18(7) Non Fatal Offences Against the Person Act 1997.

¹⁴⁴ Čerpáno z: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html>. Cit. dne 30. 10. 2016.

¹⁴⁵ Přednášky Dr Paula Anthony Mc Dermotta, Criminal Offences and Defences & Issues in Criminal Law, 2014-2015 & 2015-2016, Semester II.

¹⁴⁶ MCINTYRE, TJ, MCMULLAN, S. *Criminal law*. Dublin: Round Hall, 2012. ISBN 9781858005850, str. 283 – 288.

dva opilí kamarádi vraceli z hospody s lahví skotské v ruce a dostali se do pře. Zesnulý pak udeřil přítele lahví skotské a přítel mu to vrátil a udeřil ho zpět, přičemž v tom okamžiku zesnulý upadl do bezvědomí. Podle patologické zprávy bylo však příčinou smrti uškrtení, ke kterému došlo následně, ačkoliv reálně od bezvědomého už žádné nebezpečí nehrozilo, a proto nebylo možno takové jednání považovat za jednání v nutné obraně. Časový průběh událostí byl pro posouzení daného případu kruciólní otázkou.

6.2.6 Možnost útěku

Odpověď na otázku, zda měla daná osoba povinnost utéct v případě hrozícího útoku, není v irském trestním právu zcela jasně vyřešena. Zákon 1997 říká, že byla-li zde taková možnost, tak tato okolnost může být vzata v úvahu ve spojení s dalšími relevantními okolnostmi při posuzování toho, zda byla užitá síla přiměřená.¹⁴⁷ Stejně je tomu i v common law. V anglickém případě *R v Julien (1969)* obviněný kráčel po ulici, když v tom zaznamenal, že ho někdo sleduje ze dveří, a proto po něm začal házet předměty. Podle pozdější výpovědi měl prý strach, že ho daná osoba napadne. Soud v takovém případě řekl, že není sice povinností utéct, ale daná osoba musí jasně demonstrovat takové jednání, kterým říká, že se nechce dostat do sporu, že není a nechce být agresorem.¹⁴⁸ Stejně závěry byly potvrzeny případem *The People (DPP) v Clarke (1995)*, kdy se opět jednalo o spor mezi dvěma muži. Jeden udeřil druhého s tím, že se brzy vrátí. Muž si tedy ve strachu pořídil zbraň a další den útočníka zastřelil. Ani takové jednání nemohlo být posuzováno jako jednání v nutné obraně. Podle názorů soudů je tedy pro celou situaci jasnější a jednodušší utéct, ale jak common law tak zákon z roku 1997 takovou povinnost neukládá a vždy bude nutno v takovém případě přesvědčit porotu, že daná osoba jednala v obraně a nešlo o páčání trestného činu.¹⁴⁹

6.2.7 Příprava v očekávání útoku

Zákon z roku 1997 stanoví, že možnost jednání v nutné obraně, a tedy i přípravy takového jednání, se vztahuje na případy, kdy jde o přímo hrozící útok.¹⁵⁰ Nicméně nikdo

¹⁴⁷ Ustanovení § 20(4) Non Fatal Offences Against the Person Act 1997.

¹⁴⁸ Čerpáno z: <http://e-lawresources.co.uk/R-v-Julien.php>. Cit. dne 26. 10. 2016.: „Není pravidlem, jak my tomu rozumíme, že ohrožená osoba musí rychle utíkat v dramatickém slova smyslu, ale co je důležité, že by taková osoba měla svým jednáním dokázat, že nechce bojovat.“ Volně přeloženo. Překlad vlastní.

¹⁴⁹ MCINTYRE, TJ, MCMULLAN, S. *Criminal law*. Dublin: Round Hall, 2012. ISBN 9781858005850, str. 283 – 288.

¹⁵⁰ Ustanovení § 20(2) Non Fatal Offences Against the Person Act 1997.

není povinen čekat až do chvíle, kdy skutečně k útoku dojde, určitá příprava přípustná je. V případě *R v Fegan (1972)* šlo o sňatek muže s ženou křesťanského vyznání. Manželský pár byl opakovaně napaden a ohrožován náboženskými fanatiky. Proto se manžel rozhodl pořídit zbraň a požární alarm pro možnost detekování případné bomby. Soud takové jednání posoudil jako přípustné, jelikož zde byla skutečná a důvodná obava z dalšího napadení a šlo tak o jednání v nutné obraně. V dalším případě *Attorney General's Reference No. 2 of 1993* bylo namítáno to, že nutná obrana je obranou spontánní a nemůže se jednat o jiné než spontánní jednání, není zde možný jakýkoliv druh přípravy. To bylo soudem odmítnuto. Není sice možné, aby byla daná osoba kompletně vyzbrojená, takové chování by bylo ofenzivní, ale za určitých zvláštních okolností je příprava možná. V případě *People (DPP) v Ryan (2006)* obvinění obědvali v restauraci, když v tom se před restaurací z auta vynořili dva muži, jeden s vycházkovou holí a druhý s kulečnickovým tágem. Všichni se poté rozhodli vyzbrojit různými předměty v restauraci, zahrnujícími třeba židli pro děti či vývěsnou tabuli, a napadnout oba muže v okamžiku, kdy vstoupí do restaurace. Později vypověděli, že jejich jednání bylo jednáním v nutné obraně, protože si byli jistí, že brzy dorazí posily. Soud takové jednání odmítl. Nutná obrana se sice může vztahovat i na určitá jednání v očekávání útoku, ale v tomto případě se jednalo o preemptivní útok, kdy žádné okolnosti ani důkazy nepoukazovaly na to, že skutečně očekávané posily dorazí.¹⁵¹

6.3 Excesivní užití síly

Jak už bylo výše zmíněno, síla užitá při jednání v nutné obraně musí být přiměřená okolnostem, o nichž daná osoba věřila, že v daném okamžiku existovaly. Jestliže například vystřelím po dítěti, které se snaží vloupat do mého domu, tak se sice bude jednat o nutnou obranu, ale takové jednání bude zcela zjevně nepřiměřené. Ve většině zemí common law by takové jednání bylo posouzeno jako (a daná osoba byla odpovědná za) trestný čin vraždy. V irském trestním právu však existuje možnost posoudit nutnou obranu jako obranu částečnou v případech, kdy dojde k usmrcení člověka, ale daný čin nebude posouzen jako trestný čin vraždy, ale bude redukován na mírněji trestný delikt zabití. Významným případem v této oblasti je irský případ *The People (AG) v Dwyer (1972)*. Obviněný zde zastřelil zloděje

¹⁵¹ Přednášky Dr Paula Anthony Mc Dermotta, *Criminal Offences and Defences & Issues in Criminal Law, 2014-2015 & 2015-2016*, Semester II.

ve strachu z toho, že by mohl být ozbrojený. Porota zde přijala, že se jednalo o jednání v nutné obraně, a i když obviněný věřil, že takové jednání bylo přiměřené okolnostem, tak došlo k překročení přípustné hranice užití síly. Právě v takovém případě by nebylo spravedlivé a přiměřené posoudit takové jednání jako trestný čin vraždy, ale nebylo by ani spravedlivé, kdyby byl obviněný shledán zcela nevinným. Proto byla soudem zvolena jako určitá střední cesta možnost odpovědnosti za trestný čin zabití. Výhodou takového rozhodnutí je, že trestný čin zabití poskytuje soudci v irském trestním právu posoudit zvláštní okolnosti každého případu a trestem pak může být například jen pokuta, ale rovněž doživotní trest.¹⁵² Tento specifický pohled irských soudů byl však odmítnut jak australským Nejvyšším soudem (High Court),¹⁵³ tak soudy anglickými.¹⁵⁴ Pokud soud shledá, že obviněný užil přílišné síly, potom jeho obhajoba nutnou obranou neuspěje a bude uznán vinným žalovaným deliktem. Jiná možnost není přípustná.

6.4 Kontroverzní případy

Anglický případ *R v Martin (2002)*¹⁵⁵ je případem Anthony Martina, který žil sám v izolované oblasti a po určitém čase se stal paranoidním a měl stále pocit, že je vykrádán. Jednoho dne k tomu skutečně došlo a Anthony jednoho z mužů zastřelil. Později se snažil bránit tím, že jednal v nutné obraně a požadoval, aby soud vzal v úvahu jeho psychický stav vypovídající o tom, že trpí duševní poruchou. Ačkoliv je porota oprávněna vzít v úvahu psychické charakteristiky člověka ve vztahu k nutné obraně, tak duševní porucha Anthony Martina byla soudem odmítnuta, jelikož rozumný muž jednající v nutné obraně není paranoidní. Nakonec byl Anthony odsouzen za trestný čin zabití s ohledem na jeho zmenšenou přičetnost.

Dalším velmi kontroverzním případem, který vyvolal řadu debat a rozdělil názorově řadu lidí na dvě části, je případ irského farmáře *The People (DPP) v Nally (2007)*.¹⁵⁶ Podobně jako v případě Anthony Martina tento farmář žil opuštěně na své farmě a cítil se velmi bezbranný a snadno napadnutelný a stejně jako v předchozím případě došlo k tomu, že byl

¹⁵² Čerpáno z irského portálu systému trestů: <http://www.irishsentencing.ie>. Cit. dne 26. 10. 2016.

¹⁵³ *R v Zecevic (1987)*.

¹⁵⁴ *R v Clegg (1995)*.

¹⁵⁵ Čerpáno z: <http://www.e-lawresources.co.uk/R-v-Martin-%5B2002%5D.php>. Cit. dne 30. 10. 2016.

¹⁵⁶ Čerpáno z: <http://www.irishtimes.com/news/nally-judgment-1.797937>. Cit. dne 30. 10. 2016

jednoho dne přepaden dvěma muži. Nejdříve ve strachu jednoho z mužů střelil do nohy a pak ho v obavě z trvajících útoku ještě hodil přes zeď, čímž ho usmrtil. V prvním soudním procesu byl farmář odsouzen k šesti letům vězení za trestný čin zabití. Tento rozsudek byl však irským Odvolacím soudem (Court of Criminal Appeal) změněn a pan Nally byl zproštěn obžaloby. Hlavní problém v tomto případě byl na straně soudce, který instruoval porotu, jak by takový případ měl být posouzen a dal jí na výběr pouze dvě možnosti, těmi bylo odsoudit farmáře Nallyho pro vraždu či zabití. Soudce tak porotě nedal možnost případ posoudit jako jednání v nutné obraně, což byla chyba. Roli zde hrálo také místo činu, kterým byla farma pana Nallyho (k obraně obydlí viz níže). Odvolací soud zde zdůraznil, že jak v irské tak i v jiných jurisdikcích angloamerické právní kultury, bylo mnohokrát jasně zdůrazněno, že porotci, kteří musí pod přísahou vynést takový verdikt, který je ve shodě se všemi provedenými důkazy, si musí udržet pravomoc konečného rozhodnutí o vině či nevině. A to i v případě, kdy je názor poroty v rozporu s názorem soudce, jakkoliv zkušeného. Otázka, zda užitá síla byla objektivně přiměřená, je ve skutečnosti vždy otázkou pro porotu.¹⁵⁷

6.5 Obrana obydlí

Posílení pozice obránce jednajícího v domácím prostředí je novinkou, která jde nad rámec zákona z roku 1997 a pravidel common law. Důvodem pro přijetí zákona na ochranu obydlí¹⁵⁸ bylo především to, že obydlí by mělo být útočištěm a místem bezpečí pro každého, kdo v takovém obydlí bydlí, a proto by síla užitá k ochraně tohoto obydlí neměla být limitována. Obránce, nacházející se v domě, bytě či jiném obydleném prostoru, včetně vozidel, lodí a prostorů bezprostředně přiléhajících, je oprávněn užit v nutné obraně většího množství síly než v ostatních případech nutné obrany. Obrana smí být neúměrná útoku, nikoliv však hrubě neúměrná.¹⁵⁹ Zákon z roku 2011 vychází z právního konceptu zvaného jako doktrína zámku (*castle doctrine*) pocházející z počátku 17. století. Základní myšlenkou této doktríny je právě neporušitelnost obydlí a to, že pro majitele je obydlí jeho hradem.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Přednášky Dr Paula Anthony Mc Dermotta, Criminal Offences and Defences & Issues in Criminal Law, 2014-2015 & 2015-2016, Semester II.

¹⁵⁸ The Criminal Law (Defence and Dwelling) Act 2011.

¹⁵⁹ KUČERA, P. *Nutná obrana - Stručné srovnání tuzemské a vybraných zahraničních trestněprávních úprav*. Státní zastupitelství. 3/2015, str. 10 – 29.

¹⁶⁰ SIR EDWARD COKE. *The Institutes of the Laws of England*. 1628. V originále dané pravidlo zní: „For a man's house is his castle and each man's home is his safest refuge.”

Podle zákona z roku 1997 by porota měla vzít v úvahu, zda měl majitel možnost utéct v případě posouzení užití síly. Podle zákona z roku 2011¹⁶¹ je však již bezvýznamné, zda tady taková možnost byla, jedná-li se o obydlí. Trestně odpovědný pak nebude majitel ani nájemce, který ve svém obydlí užije sílu, jestliže se domnívá, že určitá osoba vstupuje do obydlí jako vetřelec s úmyslem spáchat trestný čin, a užitá síla je přiměřená okolnostem, které existovaly. Zákon dále uvádí, že z žádného důvodu by majitel ani nájemce neměli být nuceni opustit své obydlí¹⁶² a užitá síla nevylučuje ani případy, kdy dojde ke způsobení smrti.^{163,164}

6.6 Dílčí shrnutí

Bez ohledu na právní řády různých zemí, lze nutnou obranu v individuálním smyslu chápat jako přirozené právo každého na obranu vlastní osoby proti protiprávním útokům jiných, tedy jako určitou sebeobranu. Zároveň se také jedná o ochranu právního řádu prostřednictvím napadeného jednotlivce v případech, kdy nezasáhly orgány veřejné moci.

Srovnáme-li nutnou obranu s krajní nouzí v českém a irském trestním právu, tak její uplatnění bude poměrně rozsáhlejší. Jak jsem na začátku této kapitoly zmínila, tak úprava nutné obrany v irském trestním právu je poměrně roztržštěná. Nicméně se domnívám, že pravidla, která se v průběhu staletí formulovala v common law a posléze byla některá z nich vymezena v zákonné podobě, jsou v mnohých případech jasným vodítkem pro posouzení případu a mohou poskytovat větší prostor pro obranu. V české právní úpravě je institutu nutné obrany věnováno velmi málo prostoru a myslím si, že je zde prostor pro vymezení a upřesnění jejích podmínek.

Co se týče speciálního případu ochrany obydlí a tzv. *castle doctrine*, tak zde se naopak přikláním k úpravě české. Listina základních práv a svobod stanovuje¹⁶⁵ nedotknutelnost obydlí jako jedno ze základních lidských práv. Ochrana obydlí by tedy měla být zohledňována

¹⁶¹ Čerpáno z: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2011/act/35/enacted/en/html>. Cit. dne 30. 10. 2016.

¹⁶² Ustanovení § 3 The Criminal Law (Defence and Dwelling) Act 2011.

¹⁶³ Ustanovení § 2(7) The Criminal Law (Defence and Dwelling) Act 2011.

¹⁶⁴ CHARLETON, P., MCDERMOTT, P., BOLGER, M. *Criminal law*. Charlottesville, Va.: Lexis Law Pub., c1999. ISBN 1854758454, kapitola 13.

¹⁶⁵ Srov. Čl. 12 odst. 1 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

v každém případě. Z toho důvodu považuji za nadbytečné stanovovat speciální podmínky pro jednání v nutné obraně v domácím prostředí.

7 Další okolnosti vylučující protiprávnost v českém trestním zákoně uvedené i neuvedené

7.1 Svolení poškozeného

Ačkoliv v trestním zákoníku z roku 1961¹⁶⁶ bychom svolení poškozeného jako jednu z okolností vylučujících protiprávnost hledali marně, tak soudní praxe¹⁶⁷ svolení poškozeného jako jednu z těchto okolností dovozovala již před účinností nynějšího trestního zákoníku, a to zejména u trestných činů majetkových, kde má tento institut význam pro posouzení trestnosti. V § 30 TZ jsou uvedeny podmínky, za kterých lze dát souhlas k činu a za kterých nelze považovat tento čin za protiprávní. Pokud oprávněný nositel určitého práva vysloví souhlas se zásahem do jeho práva, nejedná třetí osoba, která jednala v souladu s oním souhlasem, neoprávněně. Čin, jenž by byl nedovoleným zásahem do práv poškozeného, se tak stává činem oprávněným.

Jak jsem již uvedla, aby mohl být tento čin posuzován jako čin dovolený, musí splňovat určité podmínky. Předně se musí týkat zásahu do takových práv jednotlivce, o kterých může sám bez omezení rozhodovat, a jejichž porušení se nedotýká zájmů společnosti. Svolení poškozeného vylučuje trestnost jen u některých trestných činů. Jestliže zájem společnosti na ochraně vztahu převažuje nad zájmem osoby činem dotčené, nezbavuje její souhlas k činu takovéto jednání protiprávnosti, a tím trestnosti. Typicky se jedná o trestné činy proti životnímu prostředí nebo proti pořádku ve věcech veřejných. Může se však také stát, že poškozený má sice právo rozhodovat o svém individuálním zájmu, ale zároveň bude činem naplněna skutková podstata jiného trestného činu. Například poškozený dá svolení se zničením vlastní věci, činí tak však v úmyslu získat pojistné plnění, o čemž jednájí ví. V takovém případě bude vyloučena odpovědnost za poškozování cizí věci, ale není tím dotčena odpovědnost za spáchaný pojistný podvod.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶⁷ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 5. 10. 1984 sp. zn. 4 Tz 28/84.: „Jestliže se někdo zmocní cizí věci sice bez předchozího souhlasu vlastníka, ale se zřetelem na poměr k vlastníkovi a na okolnosti případu důvodně předpokládá, že by vlastník, kdyby byl přítomen, souhlas dal, a vlastník dodatečně skutečně souhlas dá, je stupeň nebezpečnosti činu z hlediska objektivního i subjektivního nepatrný, takže nejde o trestný čin.“

¹⁶⁸ JANEČKOVÁ, E. *Právní aspekty sebeobraný*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-760-7, str. 27.

Dále musí svolení předcházet předmětnému jednání nebo musí být uděleno alespoň současně s ním. Dodatečný souhlas lze udělit jen výjimečně, pokud v době činu bylo možno důvodně předpokládat udělení souhlasu.¹⁶⁹ Jako příklad lze uvést jednání syna, který se zapomněl zeptat rodičů před odjezdem na dovolenou, kde s nimi není možné spojení, zda si může půjčovat jejich auto. Taková domluva platila i v předchozích letech a neexistují okolnosti, které by stanovisko rodičů změnily. Jakmile se rodiče o jednání syna dozvěděli, schválili jej. Syn proto nespáchal trestný čin neoprávněného užívání cizí věci.

Svolení musí být také vážné a dobrovolné, určité a srozumitelné a musí být dáno způsobilou a oprávněnou osobou.¹⁷⁰ To znamená, že osoba, která dává svolení, si musí být vědoma všech okolností, které by mohly mít význam pro její rozhodnutí, musí tak učinit bez donucení a ne omylem. Domnívá-li se pachatel mylně, že došlo k udělení svolení, ačkoliv k němu nedošlo, bude situace posouzena jako skutkový omyl pozitivní a pachatel nebude trestně odpovědný za úmyslný trestný čin, ale může být odpovědný za trestný čin nedbalostní či podle okolností beztrestný. To, že je osoba způsobilá znamená, že se jedná o osobu, která je schopna úsudku a samostatného rozhodování.

Poslední podmínkou je to, že nelze udělit souhlas k ublížení na zdraví nebo usmrcení.¹⁷¹ Výjimkou jsou lékařské zákroky, jejichž právním aspektem je v poslední době věnována zvýšená pozornost. Zárok musí být proveden oprávněnou osobou podle soudobých poznatků a pravidel lékařské vědy a praxe a v souladu s léčebným záměrem. Získání souhlasu pacienta neznamena proto samo o sobě, že zárok je legální. Vždy musí však jít o tzv. informovaný souhlas, tedy souhlas po podrobném lékařském poučení o diagnóze, možné terapii a jejich alternativách, a rizicích. V případech, kdy jde o neodkladné provedení zákroku a nelze si předem souhlas pacienta vyžádat, může být zárok proveden, je-li to nezbytné k záchraně života nebo zdraví pacienta.¹⁷²

¹⁶⁹ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978- 80-7502-120-5, str. 272-274.

¹⁷⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, str. 422.

¹⁷¹ ŠÁMAL, P. *Trestní právo hmotné*. 7. přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-616-7, str. 229-231.

¹⁷² ŠTREJTOVÁ, K. Vybrané okolnosti vylučující protiprávnost a lékařské zákroky. *Státní zastupitelství*. 3/2013., str. 58.

7.2 Přípustné riziko

Stejně jako svolení poškozeného bychom mohli do roku 2010 řadit přípustné riziko mezi jednu z okolností vylučujících protiprávnost v zákoně neuvedenou. Samotnou podstatu přípustného rizika jsou nové technologie a poznatky vědy, které je třeba vyzkoušet v praxi. Zavádění nových technologií a výrobků s sebou však nese i určitá rizika, která je třeba podstoupit v zájmu vědecko-technického pokroku.

Přípustné riziko je obsaženo v § 31 TZ, jenž stanoví, že trestný čin nespáchá, kdo v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které měl v době svého rozhodování o dalším postupu, vykonává v rámci svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce společensky prospěšnou činnost, kterou ohrozí nebo poruší zájem chráněný trestním zákonem, nelze-li společensky prospěšného výsledku dosáhnout jinak. Tato definice přípustného rizika je však omezena tím, že nejde o přípustné riziko, jestliže taková činnost ohrozí život nebo zdraví člověka, aniž by jí byl dán v souladu s jiným právním předpisem souhlas, nebo výsledek, k němuž směřuje, zcela zřejmě neodpovídá míře rizika a nebo provádění této činnosti zřejmě odporuje požadavkům jiného právního předpisu, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti či se přičí dobrým mravům.

Přípustné riziko je v trestním zákoníku formulováno velmi obecně, a to proto, aby se tato okolnost vylučující protiprávnost mohla uplatnit v různých oborech lidské činnosti, kde je třeba činit důležitá rozhodnutí.¹⁷³ Podmínkou však je, že se vždy musí jednat o cíl společensky prospěšný a ne prospěšný jen pro jednotlivce či skupinu jednotlivců. Může se jednat jak o hodnoty nové, tak i o zkvalitnění, rozmnožení dosavadních hodnot nebo jejich záchranu před zničením.¹⁷⁴

Riziko je určitý stav nejistoty, zdali se vůbec nebo v očekávané míře dostaví žádoucí následek, a to při vědomí, že může dojít také k následku negativnímu. Z trestněprávního hlediska je oním nežádoucím následkem porucha nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem. Riziko tak spočívá v jednání, které, pokud nastane následek relevantní z hlediska

¹⁷³ Například vyvinutí nových léků, léčebných postupů, technologií a látek.

¹⁷⁴ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978- 80-7502-120-5, str. 274-277.

trestního práva, by vedlo k trestní odpovědnosti. V případě, že jsou však dodrženy určité podmínky a pravidla, je vyloučena protiprávnost takového jednání.¹⁷⁵

Co se týče porovnání přípustného rizika s krajní nouzí, tak u krajní nouze musí nebezpečí přímo hrozit, zatímco u přípustného rizika nemusí být hrozba akutní. Rozdíly jsou v uplatnění principu subsidiarity a proporcionality. U krajní nouze spočívá požadavek subsidiarity v nemožnosti odvrátit nebezpečí za daných okolností jinak. U přípustného rizika se subsidiarita neváže na nebezpečí, ale na společensky prospěšný výsledek, kterého nelze dosáhnout jinak. Přísněji je formulován i požadavek proporcionality u krajní nouze, kde jde o poměr mezi hrozícím a způsobeným následkem. U přípustného rizika se poměruje míra rizika s výsledkem, k němuž riziko směřuje. Pravděpodobnost nežádoucích následků musí být tedy nižší než pravděpodobnost společensky očekávaného výsledku.¹⁷⁶

Celkově jsou kladeny i vyšší nároky na subjekt jednající za podmínek přípustného rizika. Musí se jednat o profesionála, který postupuje *lege artis* (v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které má v době rozhodování o dalším postupu). Nebezpečí ve smyslu krajní nouze může odvracet kdokoli. S ohledem na uvedené odlišnosti lze shrnout, že přípustné riziko je v poměru speciality vůči krajní nouzi.¹⁷⁷

7.3 Oprávněné použití zbraně

Oprávněné použití zbraně je další okolností vylučující protiprávnost, která se však vztahuje pouze na jednání osob, které jsou ze zákona oprávněny nosit a použít zbraně, to znamená příslušníky ozbrojených sil. Její úpravu nalezneme v § 32 TZ, který uvádí, že trestný čin nespáchá, kdo použije zbraně v mezích stanovených jiným právním předpisem, přičemž trestní zákoník nerozlišuje zbraň služební a soukromou, obě je možno za stanovených podmínek použít. Těchto předpisů opravňujících k použití zbraně je v českém právním řádu hned několik. Jde zejména o zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, ve znění pozdějších předpisů (§ 42), zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České

¹⁷⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5, str. 426-431.

¹⁷⁶ ŠTREJTOVÁ, K. Vybrané okolnosti vylučující protiprávnost a lékařské zákroky. *Státní zastupitelství*. 3/2013., str. 58.

¹⁷⁷ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-120-5, str. 274-277.

republiky, ve znění pozdějších předpisů (§ 56), zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, ve znění pozdějších předpisů (§ 20), zákon č. 300/2013 Sb., o Vojenské policii, ve znění pozdějších předpisů (§ 46), zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci ČR, ve znění pozdějších předpisů (§ 18), zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon, ve znění pozdějších předpisů (§ 40), zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě, ve znění pozdějších předpisů (§ 5). Použití zbraně je v těchto předpisech vázáno na konkrétní a přesné podmínky a vedle nutné obrany či krajní nouze dovolují tyto předpisy užít zbraně ještě v dalších případech, jež jsou formulovány různě podle toho, o který ozbrojený sbor jde a s jakými situacemi se jeho příslušníci setkávají.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že zákonodárce zde nemá na mysli zbraň v souladu s výkladovým ustanovením § 118 TZ, tedy cokoli, čím je možno učinit útok proti tělu důraznějším, ale zbraň v kontextu výše zmíněných jiných právních předpisů.¹⁷⁸ I tak je pojem zbraň v těchto předpisech definován různě. V některých se za zbraň považuje pouze zbraň střelná,¹⁷⁹ v jiných je to zbraň střelná, bodná a sečná.¹⁸⁰ Tento pojem je tedy nutno chápat v technickém slova smyslu, z čehož vyplývá, že se jedná o pojem výkladově užší, než je chápáno ve smyslu § 118 TZ u spáchání trestného činu se zbraní. Použitím zbraně se potom rozumí užití zbraně v souladu s jejím účelovým určením, například u střelné zbraně je to střelba, nikoli úder.

Trestní zákoník neobsahuje ustanovení, které by privilegovaně postihovalo osoby, které překročily podmínky pro použití zbraně. Mimo uvedené případy jsou osoby patřící k ozbrojeným sborům oprávněny jednat v nutné obraně či v krajní nouzi podle obecných zásad § 28 a § 29 TZ.¹⁸¹

¹⁷⁸ NOVOTNÝ, O., GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VOKOUN, R. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-509-0., str. 281-282.

¹⁷⁹ Např. zákon č. 119/2002 Sb., zákon o střelných zbraních a střelivu, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁰ Např. zákon č. 273/2008 Sb., zákon o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů., dále zákon č. 17/2012 Sb., zákon o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸¹ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978- 80-7502-120-5., str. 277-278.

7.4 Okolnosti vylučující protiprávnost v zákoně neuvedené

Trestní zákoník výslovně uvádí pět výše rozebraných okolností vylučujících protiprávnost, teorie a praxe však dovodila i další okolnosti, které vylučují protiprávnost. Převážně se tyto okolnosti opírají o mimotrestní zákony, které dovolují nebo dokonce příkazují jednat určitým způsobem, a tento čin pak nemůže být nebezpečný pro společnost, tedy ani čin protiprávní.

7.4.1 Výkon práva a plnění povinností

Právo stejně jako plnění povinností může vyplývat přímo ze zákona, z rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu. I když má takové jednání zdánlivě znaky skutkové podstaty trestného činu, nemůže být trestným činem. Jedná se například o zákroky orgánů činných v trestním řízení proti svobodě občanů jako nasazení operativně pátracích prostředků za podmínek stanovených trestním řádem,¹⁸² vzetí obviněného do vazby¹⁸³ či výkon trestu odnětí svobody¹⁸⁴. Těmito úkony plní státní orgány své povinnosti, a pohybují-li se v rámci právních norem, pak nejsou protiprávní. Patří sem i plnění pracovních povinností, pokud se tak děje v souladu se zákonem, ale i případy, kdy třeba rodič omezí svoje dítě, aby zůstalo doma a učilo se, čímž mu nebrání v užívání osobní svobody neoprávněně.¹⁸⁵

Další kategorií je závazný rozkaz, jehož splnění nelze odepřít, a proto se jím osoba, která rozkaz plní, nemůže sama dopustit trestného činu. Odpovědný bude ten, kdo rozkaz vydal, a to jako tzv. nepřímý pachatel. To neplatí, pokud by byl rozkaz zcela zjevně zločinný a pokud by si ten, kdo jej vykonával, byl jeho zločinné povahy vědom. V takovém případě by se na něj tato okolnost vylučující protiprávnost nevztahovala a za tento trestný čin by odpovídal jak ten, kdo rozkaz vydal, tak ten, kdo jej vykonal. Závazný rozkaz se však týká jen omezeného okruhu subjektů, jsou jimi především vojáci a policisté, kteří v rámci plnění svých služebních úkolů plní rozkazy osoby nadřízené. Například § 46 odst. 3 zák. č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů

¹⁸² Srov. § 158b a násl. zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸³ Srov. § 67 a násl. zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁴ Srov. § 320 a násl. zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁵ FRYŠTÁK, M. *Trestní právo hmotné*. Ostrava: Key Publishing, 2015. ISBN 978-80-7418-221-1, str. 114.

výslovně stanoví, že: „příslušník nesmí splnit rozkaz, jehož splněním by zřejmě spáchal trestný čin“.¹⁸⁶

7.4.2 Výkon povolání a jiné dovolené činnosti

Jestliže právní řád dovoluje výkon určitého povolání či jiné činnosti, pak v podstatě uznává jeho společenskou užitečnost, i když tím připouští určitou míru rizika, které je s touto činností spojeno. Pod takové činnosti lze podřadit například provozování pouťových atrakcí, solária či různé sportovní činnosti. Ani lékař není trestně odpovědný za lékařské zákroky řádně provedené a soudní exekutor se nedopouští trestného činu při provádění exekuce v mezích zákona. Důležité je tedy dodržovat podmínky stanovené zákonem nebo na základě zákona, jejichž smyslem je nebezpečí vyloučit nebo alespoň minimalizovat. Zejména se bude jednat o bezpečnostní předpisy a různá sportovní pravidla. V případě sportovních aktivit se ještě hovoří o tom, že sportovec svou účastí v zápase či utkání přijímá možnost rizik, která jsou s daným druhem sportu spojena, a počítají s nimi i jeho pravidla. Trestní odpovědnost pak bývá omezena na případy překročení hranice tohoto rizika, kdy pachatel například záměrně zraní protihráče či dokonce spoluhráče.¹⁸⁷

Specifickým případem výkonu povolání je lékařský zákrok. Toto téma by samo o sobě mohlo vydat na samostatnou práci. Ve stručnosti lze říci, že aby byl lékařský zákrok okolností vylučující protiprávnost, musí osoba vykonávající zákrok postupovat v souladu se současnými odbornými poznatky medicínské vědy a praxe, tedy *lege artis*. Zároveň se musí jednat o osobu k takovému zákroku kvalifikovanou a k zákroku musí být dán předem souhlas pacienta. Pouze v takovém případě nepostihuje lékaře trestní odpovědnost za případný následek spojený s tímto zákrokem, například když pacient při operaci zemře. Lékař je vždy povinen vhodným způsobem poučit pacienta o povaze zákroku a všech rizicích s ním spojených. Svůj souhlas pacient projevuje podepsáním tzv. pozitivního reversu. V případě, že pacient souhlas se zákrokem i po náležitém poučení nechce udělit, pak si musí lékař vyžádat tzv. negativní revers. V určitých mimořádných případech, kdy je třeba neodkladné provedení

¹⁸⁶ ŠÁMAL, P. *Trestní právo hmotné*. 7. přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-616-7, str. 236.

¹⁸⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11.12. 2002, sp. zn. 5 Tdo 997/2002.

zákroku k záchraně života nebo zdraví pacienta, lze tento zákrok provést i bez předchozího souhlasu pacienta.¹⁸⁸

Často je také diskutována¹⁸⁹ problematika transplantace orgánů nebo tkání od živých osob. Zde by odběr orgánu či tkáně znamenající vlastně újmu na zdraví bez souhlasu dárce mohl naplňovat znaky trestného činu proti zdraví, tedy nejen odpovědnost za omezení osobní svobody dárce. Protiprávní odběr tkáně nebo orgánu z těla mrtvého člověka je potom trestným činem neoprávněného odebrání tkání a orgánů ve smyslu § 164 TZ.¹⁹⁰

7.4.3 Beztrestnost agenta

Beztrestnost agenta je v trestním zákoníku novinkou. Podle § 363 TZ odst. 1 platí, že *„policista plní úkoly jako agent podle jiného právního předpisu, který se účastní činnosti organizované zločinecké skupiny nebo organizovanou zločineckou skupinu podporuje, není pro trestný čin účasti na organizované zločinecké skupině podle § 361 odst. 1, 2 trestný, jestliže se takového činu dopustil s cílem odhalit pachatele trestné činnosti spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny“*. Agent tedy jedná ve veřejném zájmu odhalit trestnou činnost páchanou ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Tato okolnost vylučující protiprávnost však není absolutní, jelikož § 363 odst. 2 TZ pokračuje taxativním výčtem trestných činů, kterých se agent v rámci plnění svého úkolu může dopustit. Dle § 363 odst. 3 TZ pak platí, že agent, který organizovanou zločineckou skupinu či organizovanou skupinu založil nebo zosnoval, se nestává beztrestným. Kdo může být agentem, nalezneme v § 158e TŘ.¹⁹¹ Jedná se o příslušníka Policie České republiky, který plní úkoly uložené nadřízeným a vystupuje zpravidla se zastíráním skutečného účelu činnosti.

¹⁸⁸ NOVOTNÝ, O., GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VOKOUN, R. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-509-0., str. 277-279.

¹⁸⁹ NAČEVOVÁ, A. *Právní aspekty odnímání orgánů a tkání a transplantací v českém právním řádu (stav de lege lata a de lege ferenda)*. Právní rozhledy. 10/1997. str. 502

¹⁹⁰ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-120-5, str. 278-281.

¹⁹¹ Ustanovení § 158e odst. 2 TŘ stanovuje, že: *„Agentem je příslušník Policie České republiky nebo generální inspekce bezpečnostních sborů plnící úkoly uložené mu řídicím policejním orgánem, vystupující zpravidla se zastíráním skutečného účelu své činnosti. Je-li to k použití agenta, jeho přípravě nebo k jeho ochraně nutné, je k zastírání jeho totožnosti možné a)vytvořit legendu o jiné osobní existenci a osobní údaje vyplývající z této legendy zavést do informačních systémů provozovaných podle zvláštních zákonů, b)provádět hospodářské činnosti, k jejichž vykonávání je třeba zvláštní povolení, oprávnění či registrace, c)zastírat příslušnost k Policii České republiky nebo Generální inspekci bezpečnostních sborů.“*

8 Další možnosti obrany v irském trestním právu

8.1 Provokace

Brání-li se pachatel tím, že jeho čin byl vyprovokován, tak bude úspěšný pouze tehdy, pokud došlo k usmrcení osoby provokatéra. Důsledkem takto úspěšně vznesené obrany pak bude to, že pachatel tohoto činu nebude odpovídat za trestný čin vraždy, ale pouze za mírněji trestný čin zabití. Provokace (*provocation*) není tedy okolností zcela vylučující protiprávnost, ale jen obranou částečnou v případech, kdy obviněný spáchal trestný čin vraždy v důsledku aktu provokace. V případě *R v Duffy (1949)*¹⁹² byla provokace popsána jako určitý akt či více aktů, které byly vykonány osobou zesnulou obviněnému, a které by u každé rozumné osoby, tudíž i u osoby obviněného, způsobily náhlou a dočasnou ztrátu sebekontroly, čímž se obviněný stává subjektem vášně, a ne pánem své mysli. Problematickou otázkou je, jak by taková situace měla být posouzena. Mělo by se jednat o test objektivní, a otázkou by pak bylo, jak by se v dané situaci zachovala rozumná osoba, nebo by měl test být subjektivní? Příkladem může být situace, kdy se manžel vrátí domů a najde svou manželku v posteli s cizím mužem, ztratí kontrolu a zabije oba souložníky. Rozumný člověk by takto nereagoval, ale manžel ztratil kontrolu, a jelikož jde o test subjektivní, bude odpovídat pouze za trestný čin zabití.

Ve Velké Británii je test pro posouzení těchto situací objektivní, jedná se o tzv. test rozumného muže (*reasonable man test*). V případě *Bedder v DPP (1954)*¹⁹³ jde o starý, čistě objektivní test. Jednalo se o impotentního muže, kterému se prostitutka pro jeho impotenci vysmála, to ho rozčílilo a zabil ji. Soud tuto situaci odmítl posoudit jako provokaci, jelikož rozumný muž není impotentní. V návaznosti na tento případ bylo upozorněno na značné nedostatky čistě objektivního testu, jelikož byl velmi přísný. Objektivní test byl tedy zachován, byl k němu však přidán subjektivní element, jímž jsou určité charakteristiky rozumné osoby, jako pohlaví a věk. V případě *AG for Jersey v Holley (2005)*¹⁹⁴ bylo zdůrazněno, že tyto charakteristiky se týkají jen fyzické stránky a nelze zohlednit stránku

¹⁹² Čerpáno z: <http://www.e-lawresources.co.uk/R-v-Duffy.php>. Cit. dne 30. 10. 2016.

¹⁹³ Čerpáno z: <http://swarb.co.uk/bedder-v-director-of-public-prosecutions-hl-1954/>. Cit. dne 30. 10. 2016.

¹⁹⁴ Čerpáno z: <http://www.e-lawresources.co.uk/Attorney-General-for-Jersey-v-Holley.php>. Cit. dne 30. 10. 2016.

psychickou. V daném případě muž v opilosti zabil svou manželku, avšak soud odmítl tuto okolnost vzít v potaz, jelikož rozumný muž není opilý.

V Irsku je situaci poněkud odlišná. Nejvýznamnějším případem v této oblasti je případ *The People (DPP) v MacEoin (1978)*. Obviněný vypil 14-20 pint piva a poté se vydal domů spát. Když se probudil, tak nad ním stál přítel s kladívkem v ruce, kterým ho provokoval s tím, že další obětí bude on. Obviněný tedy vzal kladívko a přítele zabil. Nutná obrana nebyla v daném případě možná, jelikož obviněný udeřil přítele mnohokrát. Irský soud poté usoudil, že anglický test rozumného muže nedává smysl a stanovil pro Irsko test čistě subjektivní. Základní otázkou tedy je, zda se skutečně šlo o náhlou a dočasnou ztrátu sebekontroly, přičemž v případě *The People (DPP) v Kelly (2000)* bylo řečeno, že se musí jednat o totální ztrátu kontroly a reakce musí přijít náhle. Daná osoba nesmí mít možnost a čas, aby se zklidnila.¹⁹⁵

Provokací mohou být i samotná slova. V australském případě *Moffa v R (1977)* manžel zabil svou ženu po tom, co mu řekla, že se chce rozvést, protože ho nemiluje a měla promiskuitní kontakt s dalšími muži z okolí. V anglickém případě *R v Doughty (1986)*¹⁹⁶ bylo zase připuštěno, že konstantní pláč dítěte může vést k náhlé ztrátě sebekontroly. Jako provokace není však možné připustit situace, o kterých daná osoba pouze slyšela tzv. z druhé ruky, jelikož se pak nejedná o náhlý akt. Je zde možnost celou věc promyslet.

S tématem provokace bývá velmi často spojován tzv. syndrom týraných žen (*Battered Woman's Syndrome*), který byl popsán americkým psychologem Dr Lenorem Walkerem. Tento termín je užíván pro ženy, které zůstávají s partnerem, přestože je ať už slovně či fyzicky napadá po dlouhou dobu.¹⁹⁷ Většinou se jedná o uzavřený kruh, ze kterého se žena jen velmi těžko dostává. Násilí přichází v určitých vlnách, které jsou střídány vlnami lásky. Žena v sobě vztek a ponižení hromadí a situace může vyústit v zavraždění partnera. Posouzení jednotlivých situací může být pro porotu problémem, jelikož se nejedná přímo o sebeobranu ani provokaci, žena si vše může promyslet. Judikatura však nasvědčuje tomu, že

¹⁹⁵ Přednášky Dr Paula Anthony Mc Dermotta, Criminal Offences and Defences & Issues in Criminal Law, 2014-2015 & 2015-2016, Semester II.

¹⁹⁶ Čerpáno z: <http://e-lawresources.co.uk/R-v-Doughty.php>. Cit dne 30. 10. 2016.

¹⁹⁷ MCINTYRE, TJ, MCMULLAN, S. *Criminal law*. Dublin: Round Hall, 2012. ISBN 9781858005850., str. 202.

pokud je žena schopna doložit důkazy, které pomohou porotě pochopit význam jednotlivých aktů násilnického partnera a časový sled událostí, pak může být situace posouzena jako provokace.

Ve Velké Británii byla provokace v nedávné době nahrazena obranou nazývanou jako ztráta kontroly, která nyní vychází ze zákonné úpravy (Coroners and Justice Act 2009). V Irské republice je stále pro posouzení provokace užíván čistě subjektivní test, ačkoliv mnoho soudců již vyslovilo svůj nesouhlas. Komise pro právní reformu ve své zprávě z roku 2009¹⁹⁸ doporučuje užívat provokaci pouze jako obranu částečnou a také doporučuje upustit od užívání testu čistě subjektivního. Porota by měla vzít v úvahu určité charakteristiky obviněného, které by však neměly překračovat meze obyčejného člověka. Intoxikace, temperament a duševní porucha by tedy neměly hrát relevantní roli.

8.2 Nátlak

Dalším druhem obrany jsou případy, kdy daná osoba je donucena spáchat trestný čin, jelikož na ní je vyvíjen určitý nátlak. V případě úspěšného vznesení obrany nátlakem daná osoba nebude za tento čin trestně odpovědná, jelikož nejednala dobrovolně a chybí zde úmysl (*mens rea*) spáchat trestný čin. Významným irským případem v této oblasti je případ *The People (A-G) v Whelan (1934)*, kde byly definovány základní aspekty nátlaku. Prvním z nich je, že čin musí být spáchán pod bezprostřední hrozbou smrti či jiného vážného ublížení na zdraví. Běžná síla lidského odporu musí být touto hrozbou přemožena, přičemž test pro posouzení tohoto přemožení je objektivní. Otázkou je, jak by v takovém případě reagovala běžně rozumná osoba se stejnou vůlí, kdyby čelila stejné hrozbě. V dalším případě *R v Hurley & Murray (1967)* bylo stanoveno, že hrozba musí být skutečná, bezprostředně hrozící a blížící se, kdy není jiná možnost bezpečně se zachránit, útěk není možný. Danou situaci lze ilustrovat na případě *R v Hudson & Taylor (1971)*, kdy byly dvě ženy obviněny z trestného činu křivé výpovědi, jelikož ani jedna z nich nebyla schopna podat svědeckou výpověď. Na svou obranu vypověděly, že viděly v soudní síni nebezpečné osoby spjaté s osobou obviněného a měly tudíž strach. Soud tuto obranu nepřipustil, jelikož v soudní síni reálně

¹⁹⁸Law Reform Commission. *Report on defences in criminal law*. 2009., str. 210. Dostupné z: http://www.lawreform.ie/_fileupload/reports/rdefencesincriminallaw.pdf. Cit. dne 24. 10. 2016.

nemohlo hrozit žádné nebezpečí. Nicméně později uznal možnost hrozícího nebezpečí v okamžiku, kdy opustí soudní síň.¹⁹⁹

Dle případu *Whelan* se obrana nátlakem nevztahuje na případy spáchání trestného činu vraždy, avšak dle případu *DPP for N.Ire. v Lynch (1975)* je tato obrana připuštěna v případech pomoci a podněcování vraždy. Obrana nátlakem není přípustná ani v případech, kdy se osoba dobrovolně připojí ke zločinecké organizaci. V případě *R v Z (2005)* soud stanovil, že obrana nátlakem je vyloučena v případech, kdy osoba dobrovolně vstoupí do organizace, jejíž aktivity, jak měla a mohla předpokládat, vyústí v aktivity kriminální.

Komise pro právní reformu na závěr doporučuje, že obrana nátlakem by měla být přípustná pouze v případech, kdy osoba jedná pod hrozbou smrti či jiné vážné újmy na zdraví, a že není rozhodující, proti komu tato hrozba míří.²⁰⁰ Daný test je objektivní a porota by měla vzít v úvahu věk, pohlaví a další charakteristiky obviněného, které mají vliv na jeho schopnost odolat danému nátlaku. Obrana nátlakem by neměla být přípustná v případech, kdy daná osoba mohla předpokládat, že se velmi pravděpodobně vystaví hrozbě takového nátlaku. Tato obrana by měla být obecně přípustná, ale ne v případech vraždy či pokusu o vraždu.²⁰¹

8.3 Navedení

Není přesně jasné, kam bychom institut volně překládaný jako chycení do pasti či navedení (*entrapment*) mohli zařadit, zda se jedná o jednu ze zásad dokazování, zásadu procesní či jednu z možných obran. Samotná idea přitom pochází od Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), který v případě *Teixeira de Castro v Portugal (1999)*²⁰² stanovil, že tam, kde tajní policejní agenti překročí hranici pasivního vyšetřování kriminální aktivity a v podstatě svým vlivem podněcují spáchání trestného činu, užití takto získaných důkazů porušuje článek 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. ESLP dále

¹⁹⁹ Přednášky Dr Paula Anthony Mc Dermotta, *Criminal Offences and Defences & Issues in Criminal Law, 2014-2015 & 2015-2016*, Semester II.

²⁰⁰ Law Reform Commission. *Report on defences in criminal law*. 2009., str. 211. Dostupné z: http://www.lawreform.ie/_fileupload/reports/rdefencesincriminallaw.pdf. Cit. dne 24. 10. 2016.

²⁰¹ Law Reform Commission. *Report on defences in criminal law*. 2009., str. 157-188. Dostupné z: http://www.lawreform.ie/_fileupload/reports/rdefencesincriminallaw.pdf. Cit. dne 24. 10. 2016.

²⁰² Čerpáno z: <http://swarb.co.uk/teixeira-de-castro-v-portugal-echr-9-jun-1998/>. Cit. dne 30. 10. 2016.

pokračoval, že přípustnost užití takto získaných důkazů je primárně odkázána na národní regulaci. To, co ESLP znepokojuje, je dodržování práva na spravedlivý proces, kdy ani veřejný zájem neospravedlňuje užití důkazů získaných policejním podněcováním. V případě Teixeira de Castro dva tajní portugalští policejní agenti požadovali koupi heroinu od muže, o kterém nic nevěděli a který neměl žádný záznam v trestním rejstříku ani nebyl součástí předběžného vyšetřování, tudíž nebyl jediný důvod k podezření. Muž nejdříve odmítl, ale poté se nechal přesvědčit a heroin od přítele sehnal. Jako důsledek byl zatčen, což bylo soudem vyhodnoceno jako nepřipustné, jelikož muž primárně neměl v úmyslu spáchat jakýkoliv trestný čin.

Podíváme-li se na jednotlivé národní úpravy, přičemž nás bude zajímat irské trestní právo, tak v případě *Dental Board V O'Callaghan (1969)* Irská stomatologická komora podezřívala O'Callaghana, který byl dentálním laborantem, z toho, že vykonával práci zubního lékaře, ačkoliv k tomu neměl kvalifikaci. Jeden z detektivů zastupující Komoru navštívil O'Callaghana a požádal ho o novou zubní protézu. O'Callaghan tak učinil a musel čelit trestnímu stíhání, které však bylo okresním soudem zastaveno s tím, že detektiv byl v podstatě spolupachatelem údajného trestného činu. Otázkou zůstala přípustnost důkazů získaných agentem provokátérem. Soudce Butler J stanovil, že tajné akce tohoto druhu by měly být užívány pouze v případech, kde je to nezbytně nutné. V daném případě Komora skutečně potvrdila, že privátní a utajovaná podstata těchto transakcí celou situaci podstatně komplikuje a získání dostatečných důkazů k prokázání viny je téměř nemožné. Nejvyšší soud tedy uznal takto získané důkazy jako přípustné a změnil tak rozhodnutí okresního soudu.²⁰³

V nedávném případě *Syon v Hewitt (2008)*²⁰⁴ byla řešena otázka tzv. testovacích nákupů v souvislosti se stíháním trestných činů pod novou legislativou, týkající se veřejného zdravotnictví, konkrétně trestného činu prodeje tabáku nezletilým.²⁰⁵ Soudce Murphy J stanovil, že v irském trestním právu reálně neexistuje možnost obrany navedením, jako existuje v americké federativní jurisdikci v souvislosti s testovacími nákupy, a soudci nemají

²⁰³ Přednášky Dr Paula Anthony Mc Dermotta, *Criminal Offences and Defences & Issues in Criminal Law, 2014-2015 & 2015-2016*, Semester II.

²⁰⁴ http://www.tobaccocontrolaws.org/files/live/litigation/282/IE_Syon%20v.%20Hewitt,%20et%20al..pdf. Cit. dne 30. 10. 2016

²⁰⁵ Ustanovení § 3(1) Tobacco (Health Promotion and Protection) Act 1988, ve znění změn ustanovení §2 Health (Miscellaneous Provisions) Act 2001.

žádnou pravomoc vyloučit takto získané důkazy. Užití dětí při testovací koupi nestojí proti veřejným zásadám, ale naopak je nezbytné k ochraně samotných dětí.

8.4 Reflex

Chce-li se obviněný bránit automatismem, musí být prokázáno, že jeho akt byl učiněn jeho tělem bez kontroly mysli. Takový případem může být řidič napadený rojem včel nebo náměsíčná osoba. V těchto případech tělo není ovládáno myslí, ale jedná reflexivně. Naopak v případech, kdy byl takový akt vyvolán jednáním obviněné osoby, například tím, že požil drogu či alkohol, jedinou možnou přípustnou obranou je intoxikace (viz níže). Důležité je také odlišit reflex od duševní poruchy. Reflex je způsoben určitým externím podnětem a jedná se o dočasnou nebo okamžitou záležitost. Mentální porucha naopak mívá příčiny interní a většinou se nejedná o dočasný problém, ale problém trvalý, kdy daná osoba může konstantě ohrožovat své okolí. Proto je nutná její ochrana a daná osoba musí být v mnohých případech umístěna v psychiatrickém zařízení.²⁰⁶

Vůdčím případem pro institut reflexu je případ *Bratty v AG for N. Ireland (1963)*. Bratty uškrtil svou přítelkyni, ačkoliv nevěděl, proč. Vypověděl pouze, že na něj přišla temnota, která ho oslepila, a on to udělal. Takový argument byl soudem odmítnut, jelikož reflex musí být prokázán nade vší pochybností, nejlépe lékařsky, a takové tvrzení obviněného nic neprokazuje. V případě *R v Sullivan (1984)* měl obviněný epileptický záchvat, při kterém udeřil staršího muže, který mu přišel na pomoc. Soud odmítl posoudit situaci jako akt reflexe a stanovil, že jedinou přípustnou obranou by byla duševní porucha. Epilepsie je interní a trvalý problém a taková situace by se mohla kdykoliv opakovat.

Irské trestní právo poměrně striktně odděluje tyto situace, kdy externí a interní podněty odlišují reflex od duševní poruchy. Dobrým příkladem jsou případy *R v Quick (1973)* a *R v Hennessy (1989)*. V prvním případě šlo o diabetika, který měl nízkou hladinu cukru v krvi a jeho tělo reagovalo napadením jiného člověka. Takový případ byl posouzen jako reflex, jelikož jednání bylo způsobeno podáním zvýšené dávky inzulínu a jednalo se tedy o externí podnět. Ve druhém případě šlo naopak o diabetika, který si inzulín zapomněl

²⁰⁶ Přednášky Dr Paula Anthony Mc Dermotta, *Criminal Offences and Defences & Issues in Criminal Law, 2014-2015 & 2015-2016*, Semester II.

aplikovat, a jeho reakce tedy vycházela z vysoké hladiny cukru v krvi. Tento případ byl na základě interní příčiny posouzen jako duševní porucha. V jiném případě *Rabey v R (1980)* se student geologie zamiloval do své spolužačky. Jednoho dne však náhodou uviděl část zápisu z jejího deníku, ve kterém si na něj stěžovala, a to ho natolik rozčílilo, že svou spolužačku zabil. Na svou obranu uvedl, že si nic nepamatuje, a že to, co ho rozčílilo, byl externí podnět. To bylo soudem odmítnuto, jelikož události všedního života jako odmítnutí dívkou nemohou být externí příčinou ospravedlňující automatické jednání, za které by daná osoba nebyla trestně odpovědná.²⁰⁷

8.5 Duševní porucha

Oblast duševní poruchy (*mental disorder, insanity*) nyní vychází ze zákonné úpravy Criminal Law (Insanity) Act 2006, jehož některá ustanovení jsou doplněna zákonem Criminal Law (Insanity) Act 2010. Existující zákonná úprava znamená, že případy, které jej svým datem zákony předcházejí, mohou být užity pouze jako určitý návod pro pochopení různých konceptů popisovaných v zákoně. Duševní kondice obviněného je nutno brát v úvahu ve dvou situacích. Prvním z nich je okamžik spáchání trestného činu a druhou je duševní stav obviněného v probíhajícím soudním řízení.

Ustanovení § 1 daného zákona stanovuje,²⁰⁸ že duševní porucha zahrnuje duševní onemocnění, duševní slabost, demenci a jakoukoliv chorobu mysli, ale nezahrnuje intoxikaci. Ustanovení § 4(2) pak stanovuje, že obviněná osoba by měla být považována za nezpůsobilou k soudnímu procesu, jestliže vzhledem k duševní poruše není schopná porozumět podstatě trestního řízení a zvláště pak žalovat, dávat instrukce právnímu zástupci, bránit se či porozumět důkazům. Otázku, zda je daná osoba schopna čelit soudnímu řízení, posuzuje soudce.

Co se týče okamžiku spáchání údajného trestného činu, tak soudce Per Dixon J

²⁰⁷ Přednášky Dr Paula Anthony Mc Dermotta, Criminal Offences and Defences & Issues in Criminal Law, 2014-2015 & 2015-2016, Semester II.

²⁰⁸ Čerpáno z: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2006/act/11/enacted/en/html>. Cit. dne 30. 10. 2016.

v případě *Porter (1933)*²⁰⁹ prohlásil, že je zcela zbytečné pokoušet se hrozbou trestu odradit lidi od páčání trestné činnosti, jestliže jejich duševní stav je takový, že nemohou být ovlivněni možnostmi a pravděpodobnostmi následného trestu, a jestliže nemohou porozumět důvodům, kvůli kterým probíhá trestní řízení. Ustanovení § 5 shora uvedeného zákona z roku 2006 stanovuje test, který říká, že jestliže soud zjistí, že obviněná osoba v okamžiku spáchání domnělého trestného činu trpěla duševní poruchou a z toho důvodu nemohla porozumět podstatě ani závažnosti takového činu, nevěděla, že to, co dělá je chybné a protiprávní, nebo nebyla schopna zdržet se spáchání trestného činu, pak by neměla být vina z důvodu duševní poruchy. Důkazní břemeno je na straně obviněného, který musí prokázat, že v okamžiku spáchání trestného činu trpěl šíleností.

V případě *R v Dickie (1984)* obviněný rozdělával oheň v koši a bránil se tím, že nevěděl, že by tím mohlo dojít k vyhoření celého domu. Soud takové jednání odmítl posoudit jako stav duševní poruchy, jelikož obviněný si uvědomoval své jednání, nerozuměl pouze jeho následkům. V případě *O (1959)* matka zavraždila své děti, ale i pak stále chodila kolem a chtěla se o ně starat. Soud situaci vyhodnotil jako stav duševní poruchy, jelikož žena opravdu neměla ponětí o podstatě a závažnosti trestného činu vraždy.²¹⁰

Duševní porucha musí být odlišena od stavu zmenšené přičetnosti, který je poprvé rovněž upraven ve shora označeném zákoně z roku 2006. Ustanovení § 6(1) daného zákona stanovuje, že jestliže v případech vraždy soud nebo porota dojde k závěru, že obviněný skutečně spáchal daný čin, v okamžiku spáchání činu trpěl duševní poruchou a duševní porucha nedosáhla takového stupně, že by obviněný měl být shledán nevinným z důvodu duševní poruchy, pak by jeho odpovědnost měla být zmírněna a měl by být shledán vinným trestným činem zabití z důvodu zmenšené přičetnosti.

²⁰⁹ BROWN, D. *Brown, Farrier, Neal and Weisbrot's criminal laws: materials and commentary on criminal law and process of New South Wales*. 5th ed. Annandale, NSW: Federation Press, 2011. ISBN 9781862878174., str. 517-520.

²¹⁰ Přednášky Dr Paula Anthony Mc Dermotta, *Criminal Offences and Defences & Issues in Criminal Law, 2014-2015 & 2015-2016*, Semester II.

8.6 Intoxikace

Není jasné, zda intoxikace je skutečně obranou, jelikož by se z teoretického hlediska mělo jednat spíše o přitěžující okolnost, než o okolnost polehčující či zcela vylučující protiprávnost. Intoxikace však hraje významnou roli vzhledem k trestní odpovědnosti, jelikož obžaloba musí vždy prokázat mentální element (subjektivní stránku) trestného činu nade vší pochybnosti a intoxikace, způsobená například požitím drog či alkoholu, může takovou situaci komplikovat. Irské právo vychází z případu *DPP v Majewski (1977)*,²¹¹ ve kterém bylo stanoveno, že intoxikace nemůže být obranou v případech spáchání trestných činů se základním úmyslem. Takovým trestným činem je zabití, znásilnění či únos. Ale může být obranou v případě trestných činů s úmyslem specifickým, jako je vražda či loupež. Opačný pohled byl stanoven v případě *R v O'Connor (1979)*, podle něhož intoxikace, která zpochybňuje mentální element trestného činu, je přípustnou obranou vždy.

Případy, kdy daná osoba učiní rozhodnutí spáchat trestný čin a záměrně se přivede do stavu intoxikace, aby si dodala odvahy, jsou nazývány holandská kuráž a užití intoxikace jako obrany není za žádných okolností možné.²¹²

8.7 Dílčí shrnutí

Z výše uvedeného vyplývá, že vymezení různých okolností vylučujících protiprávnost se může v různých právních rádech významně lišit. Irské trestní právo okolnosti jako je přípustné riziko nebo oprávněné použití zbraně mezi tzv. *criminal defences* vůbec neřadí. Naopak mezi české okolnosti vylučující protiprávnost se neřadí případy reflexu nebo navedení.

Vydeme-li z gramatického výkladu jednotlivých pojmů, tak české trestní právo mezi okolnosti vylučující protiprávnost řadí skutečně pouze takové okolnosti, které vylučují protiprávnost činu, který by byl za jiných okolností trestným činem. Naopak irské trestní právo mezi tyto okolnosti řadí všechny možné způsoby obrany v případě spáchání činu, který by mohl být kriminalizován. Řadí se sem tak nejen případy, které vylučují odpovědnost za

²¹¹ Čerpáno z: <http://www.e-lawresources.co.uk/DPP-v-Majewski.php>. Cit. dne 30. 10. 2016.

²¹² Přednášky Dr Paula Anthony Mc Dermotta, *Criminal Offences and Defences & Issues in Criminal Law, 2014-2015 & 2015-2016*, Semester II.

spáchaný čin, ale i případy, které tuto odpovědnost zmírňují. České trestní právo systematicky tyto okolnosti řadí mezi jiný institut a to institut polehčujících okolností, který je upraven v § 41 TZ.

S ohledem na výše uvedené případy, nemohu popřít, že některá pravidla a řešení případů mne v irském trestním právu překvapila. Jedním z nich je právě řešení reflexivních případů, u kterých si nejsem jista, jak by byly českými soudy posouzeny. Pravděpodobně by záleželo na okolnostech každého případu, zda by se jednalo o polehčující okolnost či úplné vyloučení trestní odpovědnosti například z důvodu nepřičetnosti.

Závěr

Závěrem své diplomové práce bych chtěla shrnout několik poznatků. Prvním z nich je, že český právní řád spadá pod kontinentální typ právní kultury, jehož znakem je důraz na právo psané. Trestní právo je tedy stejně jako ostatní právní odvětví upraveno v ucelených zákonech. Tradiční snaha a cíl zákonodárce je zajistit právní jistotu a zejména ochranu společnosti. Z toho důvodu v rámci trestního práva vybírá fragmentárně nejdůležitější právní statky, které jsou hodny ochrany. Trestněprávní postih má nastoupit až jako prostředek poslední instance, tedy *ultima ratio*. Současný trestní zákoník je ve své zvláštní části systematicky a logicky uspořádán do třinácti hlav tak, že v každé hlavě jsou taxativně vypočteny všechny trestné činy, které mají stejný druhový objekt a již samotné uspořádání hlav vyjadřuje pořadí důležitosti chráněných zájmů podle požadavků dnešní moderní společnosti.

Naopak irský trestní řád spadá pod angloamerický systém právní kultury, pro kterou je příznačná role práva nepsaného. Významným pramenem práva jsou zde precedenty neboli dřívější soudní rozhodnutí, kdy soudci právo dotváří a interpretují, čímž se snaží o co nejúčinnější ochranu jednotlivých právních statků. Mnohdy dochází k aplikaci i stovky let starých soudních rozhodnutí či rozhodnutí soudů jiných států angloamerického právního systému. Soudci mají tedy velký prostor pro modifikaci práva, ačkoliv orientovat se v množství soudních rozhodnutí, je poměrně obtížné a vyžaduje rozsáhlé znalosti. Z tohoto důvodu začínají být pomalu přijímány zvláštní zákony, jejichž snahou je vnést do systému větší přehlednost. Zákony však mnohdy zcela přebírají úpravu common law a postrádají jak obecnost, tak systematickosti. Jelikož irské právní dějiny jsou odnepaměti spojeny s právním vývojem ve Spojeném království, tak i současným trendem je přijímání zákonů po vzoru Velké Británie. Avšak nelze přehlédnout ani snahu irských soudů o vytváření vlastních pravidel a soudních rozhodnutí.

Cílem této práce bylo rozebrat a poskytnout přehled o jednotlivých okolnostech vylučujících protiprávnost v českém a irském trestním právu se zaměřením na institut krajní nouze a nutné obrany jako institutů nejobecnějších. Český trestní zákoník výslovně vyjmenovává pět okolností vylučujících protiprávnost, přičemž tento výčet není taxativní a v teorii a praxi jsou uznávány ještě další okolnosti. Irské trestní právo je charakteristické

absencí samostatného uceleného právního kodexu a většina institutů tak vychází z common law, popřípadě malého množství dílčích zákonů. Problémem také je, že z teoretického hlediska není ani jasné, které instituty lze pod okolnosti vylučující protiprávnost podřadit, jelikož sem bývají zahrnovány i okolnosti, které pouze zmírňují trestní odpovědnost a z pohledu českého trestního práva se tak jedná o polehčující okolnosti. Komise pro právní reformu na tento nedostatek již opakovaně upozornila a navrhla přijetí komplexního zákona.

Společným znakem okolností vylučujících protiprávnost je bezpochyby střet zájmů, ke kterému v této situaci dochází. Krajiná nouze je v irském trestním právu charakterizována jako situace, kdy určitá osoba je přinucena k jednání, které by za jiných okolností bylo trestným činem. Tato situace je vyvolána určitými krajinými okolnostmi či stavem nouze, ve kterém se daná osoba nachází, a spáchání takového činu bylo nutným jednáním za účelem záchrany vyšší hodnoty. České trestní právo užívá pro tento stav pojmu nebezpečí a zahrnuje i situace, kdy je tento stav vyvolán jednáním třetí osoby, což irská právní úprava vylučuje. Irské trestní právo také zpochybňuje, zda je krajiná nouze přípustnou obranou v případech, kdy dojde k usmrcení jiného člověka, avšak klade důraz na to, že každý případ by měl být posouzen zvlášť podle jednotlivých okolností případu.

Ačkoliv právní úprava nutné obrany patří v irském trestním právu k těm nejméně přehledným, tak nelze přehlédnout, že její předpoklady se v podstatných znacích české právní úpravě přibližují. Důvodem může být pravděpodobně také poměrně obecné vymezení českého trestního zákona, který poskytuje rozsáhlý prostor pro výklad a aplikaci nutné obrany. V obou případech však jednání v nutné obraně ve své podstatě nahrazuje zásah veřejné moci a není proto nebezpečné pro společnost.

Irské trestní právo a celý angloamerický právní systém lze tedy považovat za velmi flexibilní a adaptabilní, jelikož poskytuje široký prostor pro interpretaci. To by se mohlo jevit jako výhoda zejména pro pachatele trestných činů a jejich obhajobu. Na druhou stranu se jedná o úpravu roztříštěnou, kde ačkoliv dle mého názoru není standard poskytnuté právní ochrany nižší než v českém trestním právu, představuje nižší míru právní jistoty. Českou právní úpravu považuji za systematicky přehlednou a srozumitelnou, kde je ponechán prostor pro případné změny a doplnění.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

Česká republika

BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-030-0.

DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.

FRYŠTÁK, M. *Trestní právo hmotné*. Ostrava: Key Publishing, 2015. ISBN 978-80-7418-221-1.

GERLOCH, A. *Teorie práva*. 6. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-454-1.

HANUŠ, L. *K materiální derogaci (interpretačním derogačním pravidlům)*. Právní rozhledy. 2005.

HARVÁNEK, J., BRZOBOHATÁ, K., HLOUCH, L., MACHALOVÁ, T., POLČÁK, R., ŠKOP, M., URBANOVÁ, M., VEČEŘA, M. *Právní teorie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-458-9.

HENDRYCH, L. *Trestněprávní institut nutné obrany*. Diplomová práce. Plzeň: Právnická fakulta ZČU, 2012.

HUNGR, P. *Srovnávací právo: právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008. ISBN 978-80-87071-57-1.

CHMELÍK, J., NOVOTNÝ, F., STOČESOVÁ, S. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-583-8.

JANEČKOVÁ, E. *Právní aspekty sebeobrany*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-760-7.

JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-120-5.

KNAPP, V. *Teorie práva*. Vyd. 1., 3. dot. Praha: C.H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1.

KUBŮ, L., HUNGR, P., OSINA, P. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-637-2.

KUČERA, P. *Nutná obrana - Stručné srovnání tuzemské a vybraných zahraničních trestněprávních úprav*. Státní zastupitelství. 3/2015.

KUCHTA, J. *Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona*. Trestněprávní revue. 2/2003.

KYBIC, P., NOVOTNÝ, F. *Nutná obrana (několik poznámek)*. TP. 2/2015.

NAČEVOVÁ, A. *Právní aspekty odnímání orgánů a tkání a transplantací v českém právním řádu (stav de lege lata a de lege ferenda)*. Právní rozhledy. 10/1997. str. 502

NOVOTNÝ, O., GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VOKOUN, R. *Trestní právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-509-0.

SOLNAŘ, V. *Základy trestní odpovědnosti*. 1. Vydání. Praha: Academia, 1972. ISBN null.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-616-7.

ŠTREJTOVÁ, K. *Vybrané okolnosti vylučující protiprávnost a lékařské zákroky*. Státní zastupitelství. 3/2013.

Irsko

ASHWORTH, A. *Principles of criminal law*. 5th ed. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 9780199281145.

BROWN, D. *Brown, Farrier, Neal and Weisbrot's criminal laws: materials and commentary on criminal law and process of New South Wales*. 5th ed. Annandale, NSW: Federation Press, 2011. ISBN 9781862878174.

HANLY, C. *An introduction to Irish criminal law*. Third edition. Dublin: Gill & Macmillan, 2015. ISBN 9780717159734.

CHALMERS, J. LEVERICK., F. *Criminal defences and pleas in bar of trial*. Edinburgh: W. Green & Son, 2006. ISBN 0414015215.

CHARLETON, P., MCDERMOTT, P., BOLGER, M. *Criminal law*. Charlottesville, Va.: Lexis Law Pub., c1999. ISBN 1854758454

MCINTYRE, TJ, MCMULLAN, S. *Criminal law*. Dublin: Round Hall, 2012. ISBN 9781858005850.

ORMEROD, D. C., LAIRD, K., HOGAN, B., SMITH, J. C. *Smith and Hogan's criminal law*. Fourteenth edition. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2015. ISBN 0198702310.

SIR EDWARD COKE. *The Institutes of the Laws of England*. 1628.

Seznam použité judikatury

Česká republika

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 23. 6. 1995, sp. zn. II. ÚS 86/95.

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01 (nález č. 403/2002 Sb.).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze 16. 8. 1971, sp. zn. 3 Tz 54/71.

Usnesení Nejvyššího soudu SSR z 11. 12. 1980, sp. zn. 3 To 72/80.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR z 31. 5. 1979, sp. zn. 7 Tz 25/89.

Rozsudek Nejvyššího soudu SSR z 29. 6. 1978, sp. zn. 4 Tz 40/78.

Rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 6. 9. 1957, sp. zn. 4 To 181/57.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR z 28. 4. 1990, sp. zn. 11 To 27/90.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 2. 1983, sp. zn. 1 To 4/83.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR z 12. 2. 1980, sp. zn. 5 Tz 143/79.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. 3 Tdo 840/2006.

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2002, sp. zn. IV. ÚS 433/02.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 2. 1978, sp. zn. 11 To 1/78.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2010, sp. zn. 8 Tdo 485/2010.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2010, sp. zn. 7 Tdo 356/2010.

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 5. 10. 1984 sp. zn. 4 Tz 28/84.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11.12. 2002, sp. zn. 5 Tdo 997/2002.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 21. 5. 1927, sp. zn. Zm II 122/27.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2010, č.j. 6 Tdo 69/2010.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 27. 11. 1925, sp. zn. Zm I 370/25.

Irsko

Douglas v DPP (2013)

United States v Holmes (1842)

People (DPP) v Cagney (2008)

R v Dudley and Stephens (1884)

Re A (Children) (2001)

Attorney General v X (1992)

R v Bourne (1939)

Quyle v R (2005)

Southwark v Williams (1971)

R v Rose (1998)

R v Latimer (2001)

Director of Public Prosecutions v O'Connor (2014)

DPP v Barnes (2007)

R v Terewi (1985)

Bayer v Police (1994)

Blake v DPP (1993)

People (DPP) v O'Reilly (2007)

Palmer v R (1971)

The People (AG) v Keatley (1954)
People (DDP) v Barnes (2007)
The People (AG) v Commane 1 Frewen 400 (1975)
R v Julien (1969)
The People (DPP) v Clarke (1995)
R v Fegan (1972)
Attorney General's Reference No. 2 of 1993
People (DPP) v Ryan (2006)
The People (AG) v Dwyer (1972)
R v Zecevic (1987).
R v Clegg (1995).
R v Martin (2002)
The People (DPP) v Nally (2007)
R v Duffy (1949)
Bedder v DPP (1954)
AG for Jersey v Holley (2005)
The People (DPP) v MacEoin (1978)
The People (DPP) v Kelly (2000)
Moffa v R (1977)
R v Doughty (1986)
The People (A-G) v Whelan (1934)
R v Hurley & Murray (1967)
R v Hudson & Taylor (1971)
DPP for N.Ire. v Lynch (1975)
R v Z (2005)

Teixeira de Castro v Portugal (1999)

Dental Board V O'Callaghan (1969)

Syon v Hewitt (2008)

Bratty v AG for N. Ireland (1963)

R v Sullivan (1984)

R v Quick (1973) a R v Hennessy (1989).

Rabey v R (1980)

Porter (1933)

R v Dickie (1984)

O (1959)

Seznam použitých právních předpisů

Česká republika

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 119/2002 Sb., zákon o střelných zbraních a střelivu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 273/2008 Sb., zákon o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 17/2012 Sb., zákon o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Irsko

Bunreacht na hEireann, Constitution of Ireland.

Non Fatal Offences Against the Person Act 1997.

The Criminal Law (Defence and Dwelling) Act 2011.

Tobacco (Health Promotion and Protection) Act 1988.

Health (Miscellaneous Provisions) Act 2001.

Criminal Law (Insanity) Act 2006 .

Criminal Law (Insanity) Act 2010.

Seznam použitých internetových zdrojů

<https://www.beck-online.cz>

<http://www.lawreform.ie>

<http://www.e-lawresources.co.uk>

<http://www.irishstatutebook.ie>

<http://www.irishsentencing.ie>

<http://www.irishtimes.com>

<http://scc-csc.lexum.com/scc-csc/en/nav.do>

<http://www.justiceharvard.org>

<https://e-justice.europa.eu/home.do>

<https://law.resource.org>

<http://www.tobaccocontrolaws.org>

<http://swarb.co.uk>

Abstrakt

Okolnosti vylučující protiprávnost v českém a irském trestním právu

Tato práce je zaměřena na rozbor jednotlivých předpokladů okolností vylučujících protiprávnost podle českých a irských právních předpisů a závěrů teorie a praxe. Cílem práce není poskytnout vyčerpávající výklad o všech v úvahu přicházejících institutech, které mají za následek vyloučení protiprávnosti u činu jinak trestného, ale naopak poskytnout přehled, jak jednotlivé právní řády tyto okolnosti pojmají, jaký význam v daném právním řádu mají a kde se alespoň mírně přibližují.

Jelikož český a irský právní řád řadíme pod zcela odlišné právní systémy, tak ani jednotlivé instituty okolností vylučujících protiprávnost nemohou vycházet ze stejných pravidel, principů a teoretických základů. Zatímco základem české právní úpravy je trestní zákoník, tak stěžejním pramenem irského práva jsou dřívější soudní rozhodnutí a jednotlivé dílčí zákony, komplexní právní úprava zcela chybí.

Při zpracování tématu je vycházeno ze současného stavu právní úpravy, přičemž jednotlivé instituty jsou děleny dle struktury českého trestního zákoníku. Otázky vzniku a vývoje těchto institutů jsou vědomě ponechány stranou. Práce je pro přehlednost rozčleněna do osmi hlavních kapitol. Úvodní část je věnována právě odlišným typům právních kultur a jejich pramenům. V další části jsou potom nastíněny znaky trestného činu a rozebrán pojem okolností vylučujících protiprávnost v českém a irském trestním právu. Třetí až šestá kapitola je jádrem celé práce a je věnována institutům krajní nouze a nutné obrany jako institutů nejvýznamnějších, které nalezneme v obou právních úpravách. Sedmá část se potom zabývá dalšími okolnostmi vylučujícími protiprávnost v českém trestním zákoně uvedenými i neuvedenými. A osmá část je věnována okolnostem, které se v irském trestním právu okolnostem vylučujícím protiprávnost významně přibližují, i když ne vždy jde o úplné vyloučení protiprávnosti.

Abstract

Criminal defences in Czech and Irish criminal law

This thesis deals with the analysis of individual elements of criminal defences under the Czech and Irish criminal legal statutes with respect to the conclusions, which are therefrom drawn in theory and practice. The aim of this thesis is to render an overview concerning the distinctions and similarities in understanding, importance and operating of the defences in different law systems, rather than to present an exhaustive commentary on all legal institutes which exclude illegality and as such come into mind.

Regarding the fact that Czech and Irish systems of law are subsumed under different legal systems, particular institutes of criminal defences cannot be based on the same rules, principles and theoretical grounds. It shall be noted, that while Czech criminal law is mainly to be found in a single piece of legislation known as the Criminal Law Act, Irish criminal law on the other hand not only has a separate statutory legislation, but also mainly depends on common law.

The subject has been processed under consideration of the present-day legal regulation, whereas particular legal institutes are structured in compliance with the structure of the Czech Criminal Law Act. The topics of origin and development of defences has intentionally not been discussed. In order to achieve clarity the thesis is composed of eight main chapters. The opening part is devoted to different types of legal systems and its sources. The second part outlines individual elements of a crime and deals with the interpretation of the term criminal defence under the Czech and Irish law. The main focus of the thesis consists in the legal institutes of necessity and legitimate defence, as the most general defences, that can be found in both law systems and are described in the part three to the part six. The seventh chapter deals with other criminal defences, that are explicitly stated in the Czech Criminal Law Act, but also with other criminal defences not explicitly listed. The last chapter describes not only the criminal institutes that exclude illegality, but also such institutes, that only reduces the conviction under the Irish criminal law.

Klíčová slova

Protiprávnost, krajní nouze, nutná obrana

Keywords

Illegality, necessity, legitimate defence